

MASTER'S THESIS

Het compromis tussen de vermogensaanwasbelasting en de belastingrechtsbeginselen

Hoe de vermogensaanwasbelasting zo veel mogelijk in overeenstemming gebracht kan worden met het rechtvaardigheidsbeginsel en het doelmatigheidsbeginsel

Bossenbroek, B.S.

Award date:

2023

Awarding institution:

Department of Public Law

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

pure-support@ou.nl

providing details and we will investigate your claim.

Downloaded from <https://research.ou.nl/> on date: 23. Jan. 2023

Open Universiteit
www.ou.nl

Masterscriptie

Rechtsgeleerdheid – Fiscaal Recht

Het compromis tussen de vermogensaanwasbelasting en de belastingrechtsbeginselen

Hoe de vermogensaanwasbelasting zo veel mogelijk in overeenstemming gebracht kan worden met het rechtvaardigheidsbeginsel en het doelmatigheidsbeginsel

B.S. (Sander) Bossenbroek MSc, LLB

Studentnummer 852386260

Begeleider mr. dr. G.M.C.M. (Gerard) Staats
Examinator prof. dr. C.M. (Carla) Zoethout

Cursuscode RM9906212244
Woorden 15.264
Datum 4 januari 2023

Open Universiteit
www.ou.nl

Voorwoord

Unieke perioden. Soms komen die opeens langs. De tijd tussen 24 december 2021 en 15 april 2022 was een unieke periode. Op de eerstgenoemde datum maakte de Hoge Raad in een arrest een einde aan een lange discussie: de tot dan toe geldende vermogensrendementsheffing kon niet langer door de beugel. Bijna vier maanden later maakte het kabinet – Rutte IV bekend een vermogensaanwasbelasting in te willen voeren. In de tussenliggende tijd zat de vermogensrendementsheffing in een juridisch vacuüm.

Unieke perioden. Soms volgen die elkaar snel op. De tijd tussen 15 april 2022 en 4 januari 2023 was namelijk ook een unieke periode. Een periode waarin de discussie over de invoering en vormgeving van een vermogensaanwasbelasting loskwam. Enkele weken voor de start van het scriptietraject maakte het kabinet bekend een vermogensaanwasbelasting in te willen voeren. Enkele maanden na oplevering van deze scriptie staat (voorlopig) de openbaarmaking van het wetsvoorstel gepland. Een unieke periode om over dit onderwerp een scriptie te schrijven. Voor u ligt het resultaat.

Graag bedank ik Gerard Staats hartelijk voor zijn begeleiding, feedback en hulp. Ook ben ik de Tweede Kamerfractie van de SGP veel dank verschuldigd. Zij hebben mijn studie en scriptie op diverse manieren mede mogelijk gemaakt. Wat zij (hopelijk) niet hebben bereikt is een politieke beïnvloeding van de scriptie. Zoals het hoort heb ik steeds gepoogd, onder toezicht van Gerard Staats, weg te blijven van politieke inmenging. Andersom hoop ik wel dat deze scriptie een bijdrage kan leveren aan de (politieke) discussie over de vermogensaanwasbelasting. Als beleidsmedewerker bij de Tweede Kamerfractie van de SGP, met onder andere fiscaliteit in de portefeuille, ben ik meer dan gemiddeld betrokken bij de invoering van de (verwachte) vermogensaanwasbelasting. Ik hoop dan ook dat ik met deze scriptie tevens de SGP-fractie een dienst bewijs. Ten slotte een woord van dank aan eenieder die interesse toonde in mijn studie- en/of scriptietraject. Ik besef terdege dat vragen naar de voortgang van deze scriptie altijd het risico in zich had om overgoten te worden met termen als verliesverrekeningstermijn, wisselkoersverschillen of doelmatigheidsbeginsel. Ik heb steeds geprobeerd dat tot een minimum te beperken.

Met het afronden van deze scriptie komt er ook een einde aan mijn studie Rechtsgeleerdheid – Fiscaal Recht. Een studie met een voltijdbaan combineren vraagt discipline en kost veel tijd en inspanning, maar levert minstens zoveel energie, creativiteit en kennis op. Toch ben ik bijzonder verheugd dat u op de volgende pagina's mijn vierde scriptie kunt vinden. Na scripties over optimale valutagebieden, de dividendbelasting en de baatbelasting, dit keer over de vermogensaanwasbelasting.

Allermeest wil ik Hem danken Die mij kracht en inzicht gaf. Soli Deo Gloria!

Sander Bossenbroek

Andel, 4 januari 2023

Inhoud

Voorwoord	3
Inhoud.....	5
Hoofdstuk 1 – Inleiding.....	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Onderzoeksvraag en onderzoeksmethode	9
1.3 Relevantie	9
1.4 Afbakening.....	10
1.5 Plan van aanpak.....	11
Hoofdstuk 2 – De vermogensaanwasbelasting.....	13
2.1 Inleiding.....	13
2.2 Vermogensaanwasbelasting	13
2.2.1 Geschiedenis.....	14
2.2.2 Een internationaal perspectief	15
2.3 Vermogenswinstbelasting	16
2.4 Conclusie	17
Hoofdstuk 3 – Toetsingskader	19
3.1 Inleiding.....	19
3.2 Rechtsbeginselen als rechtsbron	19
3.3 Rechtsbeginselen in het belastingrecht	20
3.4 Toetsingskader.....	22
3.4.1 Het rechtvaardigheidsbeginsel	23
3.4.2 Het doelmatigheidsbeginsel.....	25
3.5 Conclusie	25
Hoofdstuk 4 – De vermogensaanwasbelasting en de rechtsbeginselen	27
4.1 Inleiding.....	27
4.2 Uitdagingen in de vermogensaanwasbelasting.....	27
4.2.1 Niet-gerealiseerde vermogensaanwas.....	27
4.2.2 Liquiditeit.....	29
4.2.3 Belasten van onroerende zaken	30
4.2.4 Fluctuatie in inkomsten.....	30
4.2.5 Administratieve lasten	32
4.2.6 Persoonlijke omstandigheden	33
4.2.7 Wisselkoersen en inflatie.....	35
4.3 Vormgeving	36

4.4 Overige onderwerpen.....	36
4.5 Conclusie	37
Hoofdstuk 5 – Aanvullende maatregelen.....	39
5.1 Inleiding.....	39
5.2 Knelpunten	39
5.3 Oplossingen	39
5.3.1 Verliesverrekening	39
5.3.2 Betalingsuitstel.....	41
5.3.3 Administratieve lasten	43
5.3.4 Wisselkoersen en inflatie.....	43
5.3.5 Overig.....	45
5.4 Conclusie	45
Hoofdstuk 6 – Conclusie.....	47
Literatuurlijst	49

Hoofdstuk 1 – Inleiding

1.1 Aanleiding

Op 24 december 2021 deed de Hoge Raad uitspraak in een zaak over de vermogensrendementsheffing (box 3).¹ In dit arrest komt de Hoge Raad tot de conclusie dat de vermogensrendementsheffing niet geheel rechtmatig is. Het gaat in dit geval over de vermogensrendementsheffing die gold in 2017 en 2018. Voor, tijdens en na die jaren is er al het nodige gesproken en geschreven over box 3. Tot 2017 werd nog gerekend met een forfaitair rendement van 4%, waarbij ervan uitgegaan werd dat iedere vermogensbezitter dit rendement relatief eenvoudig zou kunnen halen. In het Belastingplan 2016 werd echter een herzien stelsel geïntroduceerd.² Voortaan zou niet meer uitgegaan worden van een vast rendement van 4%, maar werd het rendement berekend aan de hand van een vermogensmix en bijbehorende rendementsklassen. Hoewel er geen sprake meer was van een vast rendement, werd er nog steeds gewerkt met forfaitaire rendementen. Deze konden echter wel jaarlijks herijkt worden.³

Daarmee is de discussie over box 3 echter niet weg en het lijkt erop dat deze nooit is weggeweest. Al in 1999 twijfelde Heithuis of een forfaitair rendement voor een belastingplichtige op een eenvoudige wijze en zonder onverantwoorde risico's haalbaar zou zijn, waarbij het dus nog ging om een forfaitair rendement van 4%.⁴ Deze discussie leidde er zoals gezegd uiteindelijk toe, mede onder invloed van de Hoge Raad, dat de heffing in 2017 werd herzien, waarbij het beter aansluiten bij daadwerkelijk behaalde rendementen een belangrijk doel was.⁵

Ondertussen speelde een bredere discussie over de toekomst van box 3. Getuige diverse (aangenomen) moties leeft er in het parlement al lange tijd de wens om van een stelsel op basis van forfaitair rendement over te gaan naar een stelsel van werkelijk rendement. Zowel voor als na de stelselherziening in 2017 werd de regering in diverse moties opgeroepen stappen te ondernemen om te komen tot een heffing op werkelijk rendement.⁶ Maar niet alleen het parlement roerde zich, ook in de rechtspraak kwam de vermogensrendementsheffing ter sprake. Zo bepaalde de Hoge Raad in 2019 dat belastingplichtigen in 2013 en 2014 niet zonder veel risico het veronderstelde rendement van 4% konden behalen.⁷ En in de uitspraak van 24 december 2021 oordeelde de Hoge Raad kort gezegd dat de huidige forfaits niet rechtvaardig zijn, en dat voor de belastingplichtige die 'door dit forfaitaire stelsel wordt geconfronteerd met een heffing naar een voordeel uit sparen en beleggen dat hoger is dan het werkelijk behaalde rendement dit tot een schending van zijn door artikel 1 EP, in samenhang met artikel 14 EVRM, gewaarborgde rechten [leidt].⁸ Het gaat hier dus strikt genomen niet om het gebruikmaken van forfaits. Dit kan rechtvaardig zijn volgens de Hoge Raad in rechtsoverweging 3.2.3 van het geciteerde arrest. Het forfaitaire stelsel moet zoveel als

¹ HR 24 december 2021, ECLI:NL:HR:2021:1963.

² *Kamerstukken II* 2015/16, 34302, nr. 3, p. 9.

³ *Kamerstukken II* 2015/16, 34302, nr. 3, p. 16.

⁴ Heithuis, *TFO* 1999/238.

⁵ *Kamerstukken II* 2015/16, 34302, nr. 3, p. 10.

⁶ Zie bijvoorbeeld *Kamerstukken II* 2015/16, 34300, nr. 62 en *Kamerstukken II* 2019/20, 31066, nr. 673.

⁷ HR 14 juni 2019, ECLI:NL:HR:2019:816, r.o. 2.9.

⁸ HR 24 december 2021, ECLI:NL:HR:1963, r.o. 3.6.1.

mogelijk de werkelijkheid benaderen en in het bijzonder moet er een redelijke verhouding bestaan tussen het doel van de forfaitaire regeling en de ongelijkheid die wordt veroorzaakt door de vormgeving van dat forfait.⁹ In rechtsoverweging 3.5 van het genoemde arrest oordeelde de Hoge Raad dat dit niet het geval is. Dit zet de wetgever voor de taak om de box 3 heffing te herzien, omdat de huidige opzet van de vermogensrendementsheffing niet door de juridische beugel kan.

Op 15 maart 2022 kwam het kabinet naar aanleiding van het arrest van 24 december 2021 dan ook met een contourennota over de toekomst van box 3.¹⁰ In deze brief wordt het voornemen uitgesproken om vanaf 2025 een heffing op werkelijk rendement in te voeren in de vorm van een vermogensaanwasbelasting. Er worden enkele andere opties besproken, maar het kabinet kiest uiteindelijk voor een vermogensaanwasbelasting. Tegelijk worden in de Kamerbrief enkele zogenoemde ‘uitzoekpunten’ benoemd. De maanden na deze brief worden gebruikt om deze open einden te onderzoeken en oplossingen te vinden. Het voornemen was om aan het einde van 2022 een conceptwetsvoorstel gereed te hebben, zo volgt uit de contourennota.

De vermogensaanwasbelasting is geen nieuw idee. Zo wordt er in het ‘keuzedocument box 3’ uit 2017 uitgebreid stilgestaan bij diverse varianten van een belasting op vermogen, waaronder de vermogensaanwasbelasting. In dit keuzedocument wordt de vermogensaanwasbelasting als complex en lastig uitvoerbaar beschreven.¹¹ En uit een onderzoek van PwC naar de praktische uitvoerbaarheid van een heffing in box 3 op basis van werkelijk rendement blijkt dat er ook diverse uitdagingen liggen om een vermogensaanwasbelasting in te voeren. Dat het idee van een vermogensaanwasbelasting niet nieuw is, blijkt ook uit het feit dat de regering deze vorm in 1981 uitdrukkelijk afwees. Met name de geringe opbrengst, de beperkte reikwijdte en problemen in de in- en uitvoering waren redenen om niet met deze vorm verder te gaan.¹² Ten slotte, ook in 2015 werd nog gesteld dat een vermogensaanwasbelasting vooralsnog niet uitvoerbaar was. Daarbij werd niet enkel ingegaan op de uitvoering voor bijvoorbeeld de Belastingdienst, maar werden bijvoorbeeld ook lock-in effecten betrokken.¹³

Voor de contouren van een nieuw stelsel voor box 3 wordt uitgegaan van een vermogensaanwasbelasting. In de contourennota box 3 wordt expliciet benoemd dat niet gekozen wordt voor een vermogenswinstbelasting.¹⁴ Wel worden diverse ‘uitzoekpunten’ benoemd, bijvoorbeeld op het gebied van lock-in effecten, verliesverrekening en andere vormgevingsaspecten. Samen met diverse uitdagingen op het gebied van uitvoerbaarheid, lijkt de weg naar de invoering van een vermogensaanwasbelasting dan ook nog lang.

⁹ HR 24 december 2021, ECLI:NL:HR:1963, r.o. 3.3.2.

¹⁰ *Kamerstukken II* 2021/22, 32140, nr. 105.

¹¹ Bijlage bij *Kamerstukken II* 206/17, 34552, nr. 83, p. 4 en 13.

¹² *Kamerstukken II* 1997/96, 25810, nr. 2, p. 67.

¹³ *Kamerstukken II* 2015/16, 34302, nr. 1, p. 108.

¹⁴ *Kamerstukken II* 2021/22, 32140, nr. 105.

1.2 Onderzoeksvraag en onderzoeksmethode

Zoals in de vorige paragraaf is aangegeven, leeft er een brede politieke wens om te komen tot een heffing op basis van werkelijk rendement. Ook uit de rechtspraak volgt dat de huidige vermogensrendementsheffing een herziening moet ondergaan, hoewel dit niet noodzakelijkerwijs een vermogensaanwasbelasting of een vermogenswinstbelasting hoeft te zijn. De staatssecretaris heeft echter gekozen om een voorstel voor een vermogensaanwasbelasting uit te werken. Wat uit voorgaande volgt, is dat er nog diverse ‘uitzoekpunten’ zijn, voordat de vermogensaanwasbelasting ingevoerd kan worden. Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag:

Voldoet een vermogensaanwasbelasting aan het rechtvaardigheids- en het doelmatigheidsbeginsel? Zo nee, welke aanpassingen zijn nodig om hieraan te voldoen?

Deze vraag zal aan de hand van de volgende vier deelvragen beantwoord worden:

1. Wat is een vermogensaanwasbelasting?
2. Welk toetsingskader kan uit de heersende leer over het rechtvaardigheids- en doelmatigheidsbeginsel gehaald worden?
3. In hoeverre voldoet een vermogensaanwasbelasting aan dit toetsingskader?
4. Op welke wijze kunnen eventuele problemen om te komen tot een vermogensaanwasbelasting opgelost worden?

De onderzoeksmethode waarmee een antwoord op de onderzoeksvragen wordt gezocht, is de juridisch-dogmatische methode. Hierbij zal diverse literatuur worden betrokken. Een van de doelen van deze methode is ‘het bevorderen van coherentie en consistentie in het geldende recht en het tot stand brengen, verfijnen, verder ontwikkelen en verbeteren van het recht op basis van criteria die aan het (rechts)systeem zelf zijn ontleend’.¹⁵ Dat is wat deze scriptie ook beoogt. Op basis van de kenmerken en het geldende recht over de vermogensaanwasbelasting wordt bezien hoe deze in overeenstemming kan worden gebracht met rechtsbeginselen. Bij het beantwoorden van de onderzoeksvraag spelen mogelijk ook andere disciplines een rol, zoals de economische discipline. De introductie van een andere vorm van een vermogensbelasting kan namelijk grote economische (gedrags)effecten hebben. Waar nodig en zinvol wordt dit betrokken in het onderzoek. Op die manier kan dit onderzoek mogelijk ook van extra toegevoegde waarde zijn, ten opzichte van literatuur die strikt juridisch ingestoken is.

1.3 Relevantie

Het onderwerp van deze scriptie staat, zoals in paragraaf 1.1 bleek, in de warme belangstelling van politiek en bestuur, maar ook van de samenleving als geheel. Tevens heeft het arrest van de Hoge Raad van 24 december 2021 ertoe geleid dat de wetgever de heffing over vermogens(inkomsten) moet herzien. Het onderzoek sluit dan ook goed aan bij maatschappelijke onderwerpen. De precieze invulling van de voorgenomen vermogensaanwasbelasting is nog niet bekend, mede gezien de uitzoekpunten. Deze scriptie wil bijdragen aan deze uitdagingen en de (on)mogelijkheden van een vermogensaanwasbelasting blootleggen. Daarbij wordt nadrukkelijk niet enkel gekeken naar de problemen, maar vooral ook naar de oplossingen en mogelijkheden om de

¹⁵ Van Dijk, Snel en Van Golen 2018, p. 84.

vermogensaanwasbelasting zo goed mogelijk in te voeren. In die zin is dit onderzoek relevant voor beleidsmatige uitdagingen.

Deze scriptie beziet de vermogensaanwasbelasting in haar ‘pure vorm’. Bij mogelijke knelpunten wordt dus niet uitgeweken naar elementen van de vermogenswinstbelasting, maar wordt geprobeerd ook de oplossingen in de vermogensaanwasbelasting te vinden. De reden waarom daarvoor gekozen wordt, is dat de staatssecretaris ook in de Kamerbrief de indruk wekt voor deze ‘pure vorm’ te kiezen.

De literatuur over de vermogensaanwasbelasting kan op het eerste gezicht onderverdeeld worden in twee categorieën.¹⁶ Allereerst is er literatuur waarin de kenmerken van de vermogensaanwasbelasting besproken worden. Daarnaast gaat diverse literatuur in op de vraag hoe de toekomst van box 3 er uit moet zien, waarbij soms (deels) gekozen wordt voor een vermogensaanwasbelasting. Vaak worden daarbij echter onderdelen van een vermogenswinstbelasting ingevoegd. Deze scriptie doet dit slechts in beperkte mate, en focust vooral op de vermogensaanwasbelasting. Op die manier wordt een relevant aspect aan de bestaande literatuur toegevoegd.

1.4 Afbakening

Dit onderzoek gaat in op de verhouding tussen de vermogensaanwasbelasting en het rechtvaardigheids- en doelmatigheidsbeginsel. Uiteraard wordt daarbij soms ook kort stilgestaan bij andere vormen van een belasting op vermogen, zoals de vermogenswinstbelasting. De focus ligt echter op de vermogensaanwasbelasting, wat impliceert dat er slechts in beperkte mate ingegaan zal worden op de andere vormen. Ook wordt in deze scriptie de keuze voor een vermogensaanwasbelasting als gegeven beschouwd. De scriptie poogt in die zin ook geen waardeoordeel over deze vorm van heffen te geven.

Daarnaast wordt in deze scriptie beperkt ingegaan op de uitvoeringsaspecten van de vermogensaanwasbelasting. Dit is een belangrijk aspect om rekening mee te houden bij de invoering van een vermogensaanwasbelasting. In het verleden is de vermogensaanwasbelasting diverse malen afgewezen, mede op grond van uitvoeringsproblemen, zoals aangegeven. Ook in de aangehaalde contourennota worden de uitvoeringsaspecten benoemd. Dit is niet een strikt fiscaal-juridische aangelegenheid en daarom zal er niet uitgebreid bij stilgestaan worden. Echter, gezien de relevantie van dit aspect, wordt er wel kort op ingegaan in deze scriptie.

Ten slotte, het feit dat het onderwerp van deze scriptie actueel is en op de politieke en maatschappelijk agenda staat, heeft ook risico's. Zo kan het voorkomen dat er ten tijde van het schrijven ontwikkelingen zijn die de inhoud beïnvloeden. Hiermee zal voor zover mogelijk en relevant rekening worden gehouden. Op enig moment zal er echter gekozen worden om de stand van zaken op dat moment als uitgangspunt te nemen. De risico's op verstrekkende ontwikkelingen zijn echter wel beperkt, doordat het kabinet zich op dit moment bezighoudt met de concept-

¹⁶ Zie hoofdstuk twee voor een toelichtende beschrijving.

wetgeving, dat naar verwachting pas in het eerste kwartaal van 2023 gereed is.¹⁷ Inmiddels is ook duidelijk geworden dat de invoering van het nieuwe stelsel met een jaar is verschoven.¹⁸

1.5 Plan van aanpak

In de probleemstelling worden drie belangrijke begrippen genoemd. De vermogensaanwasbelasting, het rechtvaardigheidsbeginsel en het doelmatigheidsbeginsel spelen logischerwijs een belangrijke rol in deze scriptie. Alvorens het toetsingskader uit te werken, dat noodzakelijk is voor de beantwoording van de probleemstelling, wordt in hoofdstuk twee daarom eerst stilgestaan bij de vermogensaanwasbelasting. Daarbij wordt in ieder geval ook kort ingegaan op de vermogenswinstbelasting en worden, voor zover mogelijk, enkele voorbeelden van een bestaande vermogensaanwasbelasting in andere landen gezien.

Daarna wordt in hoofdstuk drie, na een bespreking van het rechtvaardigheids- en het doelmatigheidsbeginsel, een relevant toetsingskader gedestilleerd. Dit toetsingskader zal een belangrijke rol spelen, omdat het de kern vormt van de probleemstelling. Vandaar dat de beginselen eerst besproken worden, waaruit een toetsingskader volgt. Hiervoor zal zo veel als mogelijk aan worden gesloten bij de heersende opvattingen in de literatuur. Indien nodig zal beargumenteerd aangegeven worden dat hiervan afgeweken wordt of waarom bepaalde keuzes in relatie tot het toetsingskader genomen worden.

In hoofdstuk vier wordt een analyse gemaakt van de verhouding tussen de vermogensaanwasbelasting en de twee beginselen, aan de hand van het toetsingskader. Hieruit volgen enkele aspecten van de vermogensaanwasbelasting die op zijn minst wringen met de twee beginselen. Er volgt in dit hoofdstuk dus in feite een synthese tussen de hoofdstukken twee en drie. Deze synthese wordt als input gebruikt voor hoofdstuk vijf, waarin onderzocht wordt op welke wijze zo optimaal mogelijk voldaan kan worden aan het rechtvaardigheids- en doelmatigheidsbeginsel. In hoofdstuk zes zal uiteindelijk het antwoord op de probleemstelling en de bijbehorende conclusie gegeven worden.

¹⁷ *Kamerstukken II 2021/22*, 32140, nr. 105, p. 16 en *Kamerstukken II 2021/22*, 32140, nr. 139, p. 33.

¹⁸ *Kamerstukken II 2022/23*, 32140, nr. 136, p. 6.

Hoofdstuk 2 – De vermogensaanwasbelasting

2.1 Inleiding

Voordat aan de beantwoording van de onderzoeksvraag toegekomen kan worden, moet eerst helder zijn wat onder een vermogensaanwasbelasting verstaan wordt. In paragraaf 2.1 worden daarom enkele kenmerken van de vermogensaanwasbelasting besproken. Daarna wordt in paragraaf 2.2 de opzet van de vermogensaanwasbelasting gezien in enkele landen waar deze vorm van belasting reeds ingevoerd is. Daarnaast wordt in dit hoofdstuk kort stilgestaan bij de vermogenswinstbelasting, namelijk in paragraaf 2.3. In hoofdstuk vier wordt een synthese gemaakt tussen de vermogensaanwasbelasting en de twee beginselen die in het vorige hoofdstuk benoemd zijn. Daarom wordt in dit tweede hoofdstuk de vermogensaanwasbelasting slechts op hoofdlijnen beschreven. In het vierde hoofdstuk volgt een meer uitgebreide beschrijving.

2.2 Vermogensaanwasbelasting

Bij een vermogensaanwasbelasting wordt ten eerste belasting geheven over reguliere voordelen, zoals rente en dividend, uit vermogen. Daarnaast wordt er belasting geheven over gerealiseerde waardemutaties en over niet-gerealiseerde waardemutaties.¹⁹ Deze brede grondslag komt overeen met het Schanz-Haig-Simon (SHS) inkomensbegrip, waarover in paragraaf 4.2.1 meer.²⁰

Een belangrijk kenmerk van de vermogensaanwasbelasting is dat (zoals de naam ook zegt) de vermogenstoename in een bepaalde periode wordt belast, bijvoorbeeld tussen 1 januari en 31 december van een bepaald jaar. Daarbij is het belangrijk om op te merken dat de vermogenstoename wordt belast, ongeacht of deze toename (aanwas) van vermogen al dan niet gerealiseerd is.²¹ In dat laatste geval worden dus de niet-gerealiseerde waardemutaties belast. De heffing over niet-gerealiseerde waardemutaties zou tot problemen kunnen leiden, omdat belastingplichtigen weliswaar op papier hun vermogen zien aangroeien, maar deze vermogensaanwas niet direct liquide is. Zo kunnen aandelen in waarde stijgen of een eigen woning kan in waarde toenemen; de belasting over deze aanwas kan niet direct betaald worden uit de aanwas van vermogen. Overigens is dit nu ook al het geval bij bijvoorbeeld het eigenwoningforfait en in het huidige stelsel van box 3. In hoofdstuk vier wordt hierop nader ingegaan.

Een voorbeeld kan de werking van de vermogensaanwasbelasting illustreren. In voorbeeld 1 wordt dit uitgewerkt aan de hand van aandelen, waarbij ook niet-gerealiseerde winsten belast worden.

Voorbeeld 1

Op 1 januari heeft persoon A 15 aandelen Y NV. Deze aandelen zijn € 10 waard. De beginwaarde, op 1 januari, is daarmee € 150.

¹⁹ Keuzedocument box 3, bijlage bij *Kamerstukken II*, 2016/17, 34552, nr. 83, p. 10.

²⁰ Zie bijvoorbeeld Rijkers 2013, p. 20. Over dit inkomensbegrip is veel meer te zeggen, maar om het thema in te kaderen, wordt het hier slechts aangestipt.

²¹ Van Kempen, Rijkers en Strik (red.) 2020, p. 1114.

Persoon A ontvangt op 12 februari een dividenduitkering van € 30. Daarna koopt deze persoon op 3 augustus 10 aandelen Y NV voor € 12 per aandeel, daarmee doet deze persoon een storting van € 120. Op 13 oktober worden 5 aandelen verkocht voor € 13 per aandeel. Daarmee is er sprake van een onttrekking van € 65. Op 31 december van hetzelfde jaar, zijn de aandelen € 14 waard. Persoon A heeft dan nog 20 aandelen, waardoor de eindwaarde uitkomt op € 280. Het verschil tussen de eind- en beginwaarde is € 280 - € 150 = € 130. Dat is echter niet de definitieve waardemutatie, omdat er nog rekening moet worden gehouden met de stortingen onttrekkingen door de aan- en verkoop van aandelen.

Eindwaarde – beginwaarde	€ 130
Stortingen	€ 120 –
Onttrekkingen	€ 65 +
Vermogensaanwas	€ 75

De vermogensaanwas is dus € 75, dat is de niet-gerealiseerde waardemutatie. Daar komen de reguliere inkomsten van € 30 als gevolg van de dividenduitkering nog bij. De totale inkomsten uit vermogen voor de vermogensaanwasbelasting bedragen daarmee € 105.

Zoals ook al in hoofdstuk één aangegeven werd, is het idee van een vermogensaanwasbelasting niet nieuw. Ook in de Memorie van Toelichting bij het Belastingplan 2001²² wordt kort stilgestaan bij de vermogensaanwasbelasting. De belasting wordt daar gedefinieerd als een heffing waarbij ‘vermogensresultaten jaarlijks in de heffing [worden betrokken], ook al zijn die resultaten (nog) niet gerealiseerd’.²³ Hiervoor is volgens de regering onder andere een gedetailleerde correctie voor stortingen en onttrekkingen in het vermogen nodig, een zogenoemde vermogensvergelijking. Mede op grond van voorziene problemen op dat vlak, werd een vermogensaanwasbelasting als niet opportuun geacht.²⁴

2.2.1 Geschiedenis

In het verleden heeft Nederland al wel heffingen gehad die duidelijke kenmerken hadden van een vermogensaanwasbelasting. Zo werd er direct na de Tweede Wereldoorlog een vermogensaanwasbelasting ingevoerd om de vermogensaanwas die was ontstaan tussen 1 mei 1940 en 31 december 1945 te belasten. Voor het bepalen van de heffing werd geen rekening gehouden met de inflatie en werd voor de waardering van bepaalde activa en passiva gebruik gemaakt van waarderingficties.²⁵ In het tarief werd onderscheid gemaakt tussen onoorbare en ongerechtvaardigde vermogensaanwas aan de ene kant en overige vermogensaanwas aan de andere kant. Aanwas die was ontstaan door zwarte handel met schaarse goederen werd als onoorbaar aangemerkt; aanwas die ontstond uit handel door collaborateurs en profiteurs werd gezien als ongerechtvaardigd.²⁶ Tot f 50.000 gold een tarief van 50%, daarna een tarief van 60% tot een aanwas van f 100.000 en daarboven steeg het tarief naar 70%. Voor onoorbare en ongerechtvaardigde vermogensaanwas werd vrijwel de gehele aanwas teruggevorderd, het tarief

²² In dit Belastingplan werd een grote stelselherziening van de inkomstenbelasting voorgesteld.

²³ *Kamerstukken II*, 1998/99 26727, nr. 4, p. 293.

²⁴ *Kamerstukken II*, 1998/99 26727, nr. 4, p. 293.

²⁵ Wet op de Vermogensaanwasbelasting, wet van 19 september 1946.

²⁶ Van Eijk 2005, p. 79.

voor die aanwas was namelijk 90%.²⁷ Daarnaast zijn er na de Eerste Wereldoorlog en na de Tweede Wereldoorlog twee andere, tijdelijke heffingen ingevoerd.²⁸ Deze hadden weliswaar kenmerken van een vermogensaanwasbelasting, maar verschilden hiervan op diverse aspecten. Zo waren het feitelijk meer vermogenswinstbelastingen en hadden ze duidelijk het karakter van een tijdelijke heffing, rekening houdend met de toenmalige omstandigheden. Om die reden worden ze hier niet verder uitgewerkt.

2.2.2 Een internationaal perspectief

In zowel het belastingstelsel van Nieuw-Zeeland als van de Verenigde Staten worden bepaalde vermogensmutaties belast op basis van een vermogensaanwasbelasting. In een internationaal onderzoek naar box 3 komen deze twee landen ook nadrukkelijk naar voren, daarom wordt in deze paragraaf hier kort bij stilgestaan.²⁹

Nieuw-Zeeland

In Nieuw-Zeeland worden bepaalde vermogenscategorieën belast op basis van de vermogensaanwas.³⁰ Het gaat dan specifiek over ‘financial arrangements’. De Income Tax Act 2007 definieert dit als:

A financial arrangement is an arrangement under which a person receives money in consideration for that person, or another person, providing money to any person—

a) at a future time; or

b) on the occurrence or non-occurrence of a future event, whether or not the event occurs because notice is given or not given.

Het gaat hierbij vooral om leningen en de daaraan gekoppelde schulden. De vermogensaanwas wordt betrokken bij de berekening van het inkomen uit deze vermogenscategorie en over de looptijd van het *financial arrangement* verdeeld. Daarbij geldt echter ook dat na afloop van de looptijd van bijvoorbeeld een lening een nacalculatie wordt uitgevoerd, waarbij de daadwerkelijke vermogensaanwas in de heffing wordt betrokken.³¹ In die zin wordt er belasting geheven op basis van het werkelijke rendement. Daarnaast worden koersverschillen meegewogen bij de berekening van de vermogensaanwas.³² Overigens heeft deze belasting vrijwel geen betrekking op particulieren, omdat hun vermogens veelal niet in de categorie *financial arrangements* vallen. Zo worden rente-inkomsten van bank- en spaartegoeden en bijvoorbeeld dividenduitkeringen op aandelen bij de meeste particulieren belast in de inkomstenbelasting, niet zijnde een vermogensaanwasbelasting.³³

²⁷ Van den Tempel 1987, p. 845-848.

²⁸ Na de Eerste Wereldoorlog werd de Verdedigingsbelasting II ingevoerd (Wet van 18 augustus 1916 tot heffing der verdedigingsbelasting II, Stb. 412). En tijdens en na de Tweede Wereldoorlog, tussen 1941 en 1952, gold een speculatiewinstheffing (art. 35 Besluit IB 1941).

²⁹ Internationaal onderzoek box 3, bijlage bij *Kamerstukken II*, 2016/17, 34 552, nr. 6.

³⁰ Het merendeel van vermogensinkomsten wordt belast in de inkomensbelasting op basis van het kasstelsel.

³¹ Internationaal onderzoek box 3, p. 8.

³² Interpretation Statement: IS 20/07.

³³ Internationaal onderzoek box 3, p. 15.

Tevens gelden diverse vrijstellingen en drempels, waardoor het overgrote deel van particuliere belastingbetalers niet wordt belast op basis van de vermogensaanwasbelasting.³⁴

Verenigde Staten

De *mark-to-market tax* is het equivalent van de vermogensaanwasbelasting in de Verenigde Staten. Een brede inzet hiervan lijkt lastig uitvoerbaar, maar op bepaalde vermogenstitels is deze belasting wel van toepassing.³⁵ De vermogensaanwasbelasting wordt allereerst toegepast op bijvoorbeeld professioneel verhandelde *futures* en *options*.³⁶ Particulieren vallen hier dus niet onder. Wel kunnen particulieren, die aandelen van een *Passive Foreign Investment Company* bezitten, kiezen voor een belasting op basis van een vermogensaanwas. Om hiervoor in aanmerking te komen, moet aan enkele vereisten worden voldaan.³⁷ De vermogensaanwas wordt berekend door de waarde van een contract te bepalen ‘as sold for its fair market value on the last business day of such taxable year’.³⁸ De vermogensaanwasbelasting wordt echter maar heel beperkt toegepast; de vermogenswinstbelasting is de dominante variant in de inkomstenbelasting.³⁹

2.3 Vermogenswinstbelasting

De vermogenswinstbelasting heeft veel raakvlakken met de vermogensaanwasbelasting. Een belangrijk verschil tussen de vermogenswinstbelasting en de vermogensaanwasbelasting is dat bij de eerstgenoemde de ongerealiseerde winsten niet belast worden. Enkel de reguliere inkomsten uit vermogensbestanddelen plus de gerealiseerde waardeinstijgingen van vermogensbestanddelen worden in deze variant belast.

De opzet van een vermogenswinstbelasting kan op veel verschillende manieren ingevuld worden. Zo onderscheiden Cnossen en Jacobs (2019) drie verschillende manieren. Een gewone belasting op daadwerkelijk behaalde vermogenswinst; een belasting met terugwerkende kracht, waarbij er rente in rekening wordt gebracht over de belasting die gedurende de looptijd uitgesteld is; en een belasting vergelijkbaar met de variant in de Verenigde Staten: een mark-to-marketbelasting, waarbij winsten worden belast naar gelang deze opkomen.⁴⁰

Deze varianten zijn direct ook mogelijke antwoorden op veelgenoemde bezwaren tegen de vermogenswinstbelasting. Want hoewel er voordelen aan deze variant zitten, zoals het heffen op basis van werkelijk rendement, worden er in de literatuur ook diverse nadelen opgesomd. Zo is de variant mogelijk lastig uitvoerbaar, is de grondslag instabiel en is de opbrengst mogelijk laag.⁴¹ Daarnaast zijn er, net als in de vermogensaanwasbelasting, diverse aspecten die doordacht moeten worden, voordat een vermogenswinstbelasting ingevoerd zou kunnen worden. Deels overlappen

³⁴ Peters & Birch 1997.

³⁵ Zie voor een discussie over de uitvoerbaarheid en toepassing van de vermogensaanwasbelasting bijvoorbeeld: D.A. Weisbach 1999, p. 95-136.

³⁶ Internal Revenue Code (2016), Section 1256.

³⁷ Internal Revenue Code (2016), Section 1256.

³⁸ Internal Revenue Code (2016), Section 1256.

³⁹ Internationaal onderzoek box 3, p. 22.

⁴⁰ Cnossen & Jacobs 2019, p.40.

⁴¹ Essers, Van Kempen en Rijkers (red.) 2020, p. 1114 en 1115.

deze met de zaken in de vermogensaanwasbelasting, maar deels verschillen deze ook. Zo kan er bij de vermogenswinstbelasting uitstel van belasting en het daaraan verbonden lock-in effect optreden.⁴² Overigens worden ook voor dergelijke problemen diverse oplossingen aangedragen in de literatuur.⁴³ Tevens wordt bij de bespreking van de toekomst van box 3 vaak een mengvorm van diverse varianten geopperd, bijvoorbeeld een combinatie van een vermogensaanwasbelasting en een vermogenswinstbelasting.⁴⁴

2.4 Conclusie

In dit hoofdstuk is beknopt de werking van de vermogensaanwasbelasting besproken. In latere hoofdstukken komt dit nog uitgebreider aan de orde. In het verleden heeft Nederland al vaker heffingen gehad die de kenmerken hadden van een vermogensaanwasbelasting. Deze verschilden echter wel van het huidige plan voor een vermogensaanwasbelasting, omdat de heffingen in het verleden veelal te maken hadden met de tijdsomstandigheden en daar ook op gericht waren. Zo was vaak het doel van de heffing om de vermogenswinsten tijdens oorlogen te belasten. Daarnaast zijn in dit hoofdstuk twee voorbeelden beschreven van landen die reeds een vermogensaanwasbelasting hebben. Gebleken is dat meestal specifieke vermogensbestanddelen worden belast of dat de vermogensaanwasbelasting slechts in specifieke situaties geldt. De voorgestelde vermogensaanwasbelasting in Nederland lijkt een stuk ingrijpender te zijn. Tevens verschilt deze ook op verscheidene aspecten van een vermogenswinstbelasting.

⁴² Cnossen (red.) 1999, p. 33.

⁴³ Zie bijvoorbeeld Pieterse 2008.

⁴⁴ Zwier 2021.

Hoofdstuk 3 – Toetsingskader

3.1 Inleiding

Een belangrijke stap in het beantwoorden van de onderzoeksvraag is het formuleren van een toetsingskader. Aan de hand van een bespreking van het rechtvaardigheids- en doelmatigheidsbeginsel wordt daarom in dit hoofdstuk een toetsingskader ontwikkeld. Op die manier wordt een antwoord geformuleerd op de tweede deelvraag, namelijk: welk toetsingskader kan uit de heersende leer over het rechtvaardigheids- en doelmatigheidsbeginsel gehaald worden? In paragraaf twee wordt eerst de positie van rechtsbeginselen besproken. Daarna worden in paragraaf drie enkele rechtsbeginselen in het belastingrecht besproken aan de hand van de literatuur. In de vierde paragraaf volgt het toetsingskader en in de vijfde paragraaf een conclusie. In hoofdstuk vier en vijf wordt dat toetsingskader gebruikt voor de verdere beantwoording van de hoofd- en deelvragen.

3.2 Rechtsbeginselen als rechtsbron

Er zijn diverse bronnen waarin het geldende recht is neergelegd. Een belangrijke rechtsbron is de tekst van de wet zelf. Zo is er bijvoorbeeld de letterlijke tekst van de huidige inkomstenbelasting. Het gewoonterecht, de jurisprudentie en het verdragenrecht kunnen gezien worden als de drie andere bronnen van recht.⁴⁵ Daarnaast bestaan er diverse rechtsbeginselen, die niet alleen gelden voor het belastingrecht, maar een meer algemene werking hebben. Zo zijn er de beginselen van rechtszekerheid, evenredigheid, bescherming van opgewekt vertrouwen, gelijkheid en doelmatigheid.⁴⁶ Een deel van deze beginselen is gecodificeerd in wetgeving, zoals het zorgvuldigheidsbeginsel (art. 3:2 Awb) en het motiveringsbeginsel (art 3:46 Awb). Maar een groot deel is als het ware in de loop van de tijd ontwikkeld aan de hand van de waarden die in de samenleving heersen. Gribnau concludeert dan ook dat rechtsbeginselen de normatieve brug tussen het recht en de waarden van een samenleving vormen.⁴⁷ Dit geldt zowel voor het recht in het algemeen, als voor het belastingrecht in het bijzonder. Beginselen die van toepassing zijn op het recht, hebben veelal ook betrekking op belastingrecht.⁴⁸

Soms kunnen de rechtsbeginselen ook botsen, in tegenstelling tot formele wetten. Twee formele rechtsregels die elkaar tegenspreken maken het rechtssysteem inconsistent.⁴⁹ Bij rechtsbeginselen hoeft dat niet het geval te zijn. Deze beginselen kunnen elkaar soms tegenspreken of kunnen een bepaald belang benadrukken. Happé spreekt daarom van een voorrangregel: 'een voorrangregel is een norm aan de hand waarvan in een geval van botsing van beginselen kan worden uitgemaakt welk beginsel het meeste gewicht in de schaal legt, c.q. de voorrang heeft.'⁵⁰

⁴⁵ Poortinga 2001, p. 18.

⁴⁶ Asser/Vranken Algemeen deel** 1995/132.

⁴⁷ Gribnau 2013, p. 5.

⁴⁸ Van Leijenhorst *WFR* 1998/889.

⁴⁹ Happé 2000.

⁵⁰ Happé 2000.

Over de verhouding tussen formele wetten, zoals de Wet Inkomstenbelasting 2001, en rechtsbeginselen wordt verschillend gedacht. Kunnen rechtsbeginselen gezien worden als gelijkwaardige rechtsbronnen of vloeien rechtsbeginselen voort uit de vier genoemde formele rechtsbronnen? Rechtspositivisten zijn kort gezegd van mening dat rechtsbeginselen niet dezelfde waarde hebben als formele rechtsbronnen, omdat deze niet formeel zijn vastgelegd in wetgeving. Ze kunnen wel van belang zijn in de rechtspraak, maar ze moeten altijd terug te voeren zijn op formele rechtsbronnen. Anderzijds is er een stroming die rechtsbeginselen als gelijkwaardig(er) aan de andere vier rechtsbronnen zien.⁵¹ Het is namelijk de vraag of de formele wetten, eventueel aangevuld met jurisprudentie, een antwoord kunnen geven op alle (fiscale) vragen. Bruijsten is die mening niet toegedaan. Volgens hem staan formele wetten en rechtsbeginselen naast elkaar, kunnen rechtsbeginselen een onvolledige formele wet aanvullen en kunnen rechtsbeginselen zelfs aanleiding zijn om wettelijke bepalingen aan de kant te schuiven.⁵² Beginselen kunnen ook gezien worden als richtinggevend; ze geven richting aan de interpretatie van een wettekst, met inachtneming van een normatief kader.⁵³ Wat in ieder geval duidelijk wordt in de literatuur is dat rechtsbeginselen een belangrijk onderdeel vormen van het rechtsstelsel. Er is samenhang tussen rechtsbeginselen en formele rechtsbronnen.⁵⁴ De wettekst van de aanstaande vermogensaanwasbelasting is op dit moment nog niet bekend. Ook is er bijvoorbeeld nog geen jurisprudentie gebaseerd op die wetgeving. Wel zijn de diverse rechtsbeginselen bekend en dat is een van de redenen waarom in deze scriptie de vermogensaanwasbelasting getoetst wordt aan de rechtsbeginselen. In het bijzonder die rechtsbeginselen die gelden in het belastingrecht. In de volgende paragraaf wordt hier nader op ingegaan.

3.3 Rechtsbeginselen in het belastingrecht

In de literatuur zijn diverse beginselen te vinden als het gaat om belastingwetgeving. Van Leijenhorst benoemt bijvoorbeeld het gelijkheidsbeginsel, het rechtzekerheidsbeginsel en het beginsel van gerechtvaardigde welvaartverdeling.⁵⁵ De Langen schrijft in zijn boek uitgebreid over rechtsbeginselen in het belastingrecht.⁵⁶ Hij verdeelt de beginselen in twee typen: de verdelingsbeginselen en de doelmatigheidsbeginselen.

De verdelingsbeginselen omvatten het draagkrachtbeginsel, het profijtbeginsel en het beginsel van de bevoorrechte verkrijging. Het draagkrachtbeginsel houdt kort gezegd in dat belasting wordt geheven naar draagkracht. Overigens is het begrip draagkracht in zekere mate ook een subjectief begrip.⁵⁷ De kenmerken, omstandigheden en dergelijke waar een belastingbetaler mee te maken heeft, zijn namelijk mede van belang voor het meten van de draagkracht. Ook zijn er meerdere maatstaven van draagkracht; zo is er draagkracht naar het inkomen, consumptie en naar het vermogen.⁵⁸ Ten tweede benoemt De Langen het profijtbeginsel als onderdeel van het

⁵¹ Soeteman 2009.

⁵² Bruijsten 2002.

⁵³ Gribnau 2011, p. 97.

⁵⁴ Poortinga 2001, p. 46.

⁵⁵ Van Leijenhorst *WFR* 1998/889.

⁵⁶ Schendstok 1959.

⁵⁷ Van den Bergh 1962.

⁵⁸ Stevens & Lejour 2016, p. 10.

verdelingsbeginsel. Dit beginsel houdt in dat er belasting betaald wordt naar gelang er geprofiteerd wordt van voorzieningen die door de overheid bekostigd worden en dat er belasting betaald wordt naarmate er 'schade' wordt toegebracht, bijvoorbeeld op milieugebied. Stevens spreekt dan ook, naar aanleiding van een bespreking van de rechtsbeginselen die De Langen onderscheidt, over enerzijds het positieve profijtbeginsel en anderzijds het negatieve vergoedingsbeginsel. Ten slotte is er het beginsel van bevoorrechte verkrijging. De erf- en schenkbelasting is grotendeels op dit beginsel gebaseerd. Het houdt namelijk in dat belasting wordt geheven met inachtneming van de 'bevoorrechte' positie waarin de belastingbetaler zich bevindt. Een erfenis is namelijk niet zozeer een eigen verdienste, maar is een gevolg van een bevoorrechte positie.

Als tweede noemt De Langen het overkoepelende doelmatigheidsbeginsel. Hierin onderscheidt hij het welvaartsbeginsel, het beginsel van de minste pijn en het beginsel van de optimale realisatie. Stevens spreekt op dit gebied over de meer instrumentele functie van belastingheffing, waarmee bedoeld wordt dat belastingheffing ook ingezet kan worden om bepaalde beleidsdoelstellingen te realiseren.⁵⁹ Het welvaartsbeginsel houdt in dat belastingheffing gericht moet zijn om de welvaart van de samenleving te optimaliseren. Bijvoorbeeld door de lasten voor bepaalde groepen te verhogen ten gunste van anderen, door bepaalde bestedingen minder te belasten dan andere uitgaven of door het stimuleren van economische activiteiten. Daarnaast is er het beginsel van de minste pijn. Dan gaat het bijvoorbeeld over effectieve belastingheffing, zonder hoge administratieve kosten. Dit beginsel komt duidelijk naar voren in de forfaitaire regelingen in het belastingstelsel, bijvoorbeeld als het gaat om de belasting over de eigen woning.⁶⁰ In het licht van deze scriptie kan dan gedacht worden aan de forfaits in box 3. Hoewel het huidige stelsel wellicht minder recht doet aan andere beginselen, doet het wel recht aan dit beginsel. Het is namelijk eenvoudig, leidt in zichzelf niet tot discussies en er zijn bijvoorbeeld geen uitgebreide bewijsvoeringen nodig. Ook kan bij dit beginsel gedacht worden aan de btw-heffing.

Ten slotte spreekt De Langen over het beginsel van optimale realisatie. En met dit beginsel zijn we terug bij de voorrangsregels van Happé, waar eerder in dit hoofdstuk over gesproken is. Het houdt namelijk in dat er evenwicht (een optimale realisatie) gevonden moet worden tussen de relevante beginselen. Veelal kunnen niet alle beginselen te allen tijde volledig gerealiseerd worden. Er moet een afweging gemaakt worden. Maar dan gaat het bijvoorbeeld ook om het feit dat er rekening gehouden moet worden met de uitvoeringsmogelijkheden van de Belastingdienst en de maatschappelijke gevoelens in de samenleving.

In de literatuur komen zoals gezegd nog meer beginselen ter sprake. In veel gevallen komt het echter wel neer op een van de beginselen die De Langen noemt. Het rechtszekerheidsbeginsel benoemt De Langen echter niet specifiek. Dit beginsel houdt bijvoorbeeld in dat een invoering van belastingen met terugwerkende kracht onwenselijk is.⁶¹ Een absoluut verbod van terugwerkende kracht bestaat niet en in sommige gevallen kan een wijziging in belastingwetgeving ook positief

⁵⁹ Stevens en Lejour 2016, p. 11.

⁶⁰ Stevens 2016, p. 13.

⁶¹ Gribnau 2006, p. 42.

uitvallen. Maar het rechtszekerheidsbeginsel verzet zich er wel tegen.⁶² Mijns inziens kan dit beginsel geschaard worden onder het overkoepelde doelmatigheidsbeginsel waar De Langen over spreekt. Het gaat namelijk niet zozeer over de verdeling van de belasting, maar over een doelmatige (waaronder een tijdige en zekere) belastingheffing.

Ook in fiscale handboeken komen diverse beginselen aan de orde. Dit worden ook wel uitgangspunten genoemd, zoals economische efficiëntie, rechtvaardigheid, draagkracht, consumptie, profijt, compensatie van maatschappelijke schade en doelmatigheid.⁶³ Ook Radbruch heeft het meer over uitgangspunten of waarden dan puur over beginselen. Hij betoogt dat de uiteindelijke waarde waar recht op gericht moet zijn, rechtvaardigheid is.⁶⁴ Hieruit volgen drie bestanddelen, die te kwalificeren zijn als beginselen. Allereerst rechtsgelijkheid, dat inhoudt dat gelijke gevallen gelijk moeten worden behandeld en ongelijke gevallen ongelijk. Maar hoe deze (on)gelijke behandeling eruitziet, wordt uit dit beginsel niet duidelijk. Als tweede beginsel spreekt Radbruch daarom over doelgerichtheid. Dit houdt in dat recht moet bijdragen aan de doelen die gesteld zijn. En om zowel aan het gelijkheidsbeginsel als aan het beginsel van doelgerichtheid te voldoen, moet er bepaald worden wat recht is. Er moet formeel recht zijn, op basis waarvan rechtszekerheid ontstaat. Gribnau concludeert zelf dat vooral de idealen rechtszekerheid en rechtsgelijkheid de benodigde rechtvaardigheid bewerkstelligen.⁶⁵ Deze beginselen uiten zich in bijvoorbeeld eenvoud, duidelijkheid, het verbod op tegenstrijdige regelgeving en transparantie. Ten slotte wijst Gribnau expliciet op het draagkrachtbeginsel als het gaat over de forfaitaire rendementsheffing.⁶⁶ Of eigenlijk op het ontbreken van het beginsel van draagkracht in de forfaitaire rendementsheffing die tot 2017 gold.⁶⁷ Er werd in dat stelsel geen rekening gehouden met individuele draagkrachtverschillen en werkelijk behaalde rendementen werden buiten beschouwing gelaten. Daarmee behaalde de overheid weliswaar een stabiele opbrengst, maar stond deze opbrengst los van de werkelijke inkomsten.

Zoals uit bovenstaande blijkt worden er in de literatuur diverse beginselen genoemd die betrekking hebben op het belastingrecht. In de volgende paragraaf wordt hieruit een relevant toetsingskader gedestilleerd.

3.4 Toetsingskader

De vraag die in dit hoofdstuk centraal staat is: welk toetsingskader kan uit de heersende leer over het rechtvaardigheids- en doelmatigheidsbeginsel gehaald worden? In deze scriptie worden twee hoofdbeginselen onderscheiden, namelijk het beginsel van rechtvaardigheid en het beginsel van doelmatigheid. Deze twee overkoepelende beginselen bevatten beide enkele rechtsbeginselen. Het rechtvaardigheidsbeginsel wordt onderverdeeld in het beginsel van draagkracht, rechtsgelijkheid en het beginsel van bevoorrechte verkrijging. Binnen het doelmatigheidsbeginsel wordt onderscheid

⁶² Pauwels 2009, p. 97.

⁶³ Marres, Mol-Verver & Van de Steek (red.) 2016, p. 38 en 39.

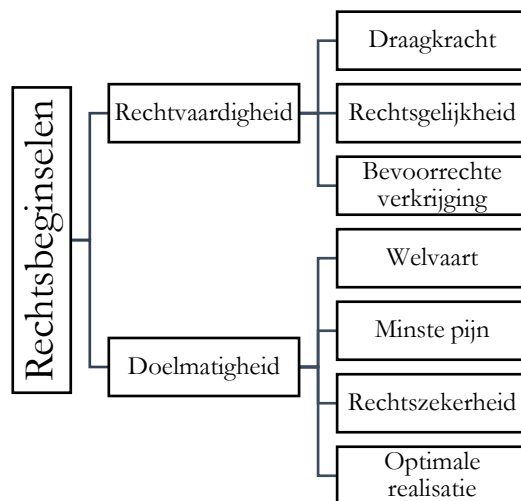
⁶⁴ Gribnau 2006, p. 33 en 34.

⁶⁵ Gribnau 2006, p. 36.

⁶⁶ Gribnau 2006, p. 64 en 65.

⁶⁷ Waarbij uitgegaan werd van een forfaitair rendement uit sparen en beleggen van 4%.

gemaakt tussen het welvaartsbeginsel, het beginsel van de minste pijn, het rechtszekerheidsbeginsel en het beginsel van optimale realisatie.⁶⁸ In figuur 1 is een en ander schematisch weergegeven.

Figuur 1 Rechtsbeginselen

De onderverdeling die in figuur 1 te vinden is, sluit nauw aan bij de literatuur. Ten eerste zijn de beginselen die De Langen onderscheidt opgenomen. De beginselen die in zijn boek beschreven worden, zijn ook terug te vinden in verschillende literatuur. Het profijtbeginsel is niet opgenomen, omdat dat beginsel van minder belang is in de vermogensaanwasbelasting. Er wordt daarin namelijk niet zozeer geprofiteerd van overheids-handelen en ook is er geen sprake van een benadeling van de overheid. Daarnaast zijn het beginsel van rechtsgelijkheid en het beginsel van rechtszekerheid toegevoegd, bij het rechtvaardigheidsbeginsel respectievelijk het doelmatigheidsbeginsel. Hoewel deze beginselen wellicht onderdeel uitmaken van de twee hoofdbeginselen die De Langen onderscheidt, zijn deze toch afzonderlijk toegevoegd. Deze beginselen zijn in het bijzonder van belang gezien het onderwerp van deze scriptie. Mogelijke ‘problemen’ of ‘uitzoekpunten’ die het kabinet in de ‘contourennota box 3’ schrijft, hebben soms direct te maken met een van deze twee beginselen. Tevens volgt uit paragraaf 3.3 dat deze twee beginselen van wezenlijk belang zijn in het belastingrecht. Niet alle beginselen zullen volledig recht gedaan kunnen worden. Het beginsel van optimale realisatie is daarom ook opgenomen in het toetsingskader.

3.4.1 Het rechtvaardigheidsbeginsel

Het rechtvaardigheidsbeginsel is zoals gezegd onder te verdelen in drie afzonderlijke beginselen.⁶⁹ Allereerst het draagkrachtbeginsel. Het gaat dan, gezien de toepassing op de vermogensaanwasbelasting, over de draagkracht naar het vermogen. Daaronder wordt verstaan dat een belastingplichtige naar zijn of haar vermogen bijdraagt aan de belastingopbrengst, waarbij geldt dat de sterkte schouders de zwaarste lasten dragen. De last die een individu kan dragen, kan zowel

⁶⁸ In de paragrafen 3.4.1 en 3.4.2 worden deze beginselen uit het toetsingskader toegelicht. Deze uitwerking is gebaseerd op de beschrijving in onder andere paragraaf 3.3, en dus ook op de bronnen die daar genoemd worden. Om die reden is het aantal bronnen in de paragrafen 3.4.1 en 3.4.2 beperkt, het is feitelijk een eigen ontwikkeld toetsingskader op basis van paragraaf 3.3.

⁶⁹ Zie voetnoot 66.

afhangen van het totale vermogen dat iemand heeft als van het rendement op dat vermogen. Daarbij geldt bovendien dat iemand met veel vermogen een laag rendement kan hebben, terwijl een belastingplichtige ook een hoog rendement kan behalen met relatief weinig vermogen. Voor het draagkrachtbeginsel is in ieder geval het rendement van belang, wat gezien kan worden als inkomen uit kapitaal. Dat is namelijk een inkomenscomponent dat iemand draagkrachtiger maakt. Ten slotte geldt nog dat iemand weliswaar wel vermogen heeft, maar niet op korte termijn over dit vermogen kan beschikken. Bijvoorbeeld omdat het vermogen vastgoed omvat. Het draagkrachtbeginsel ziet op de draagkracht als gevolg van een verandering in de feitelijke, reële koopkracht.⁷⁰ Als een belastingplichtige een vermogensbestanddeel heeft dat in waarde stijgt, zonder dat de belastingplichtige direct beschikking heeft over die vermogenstoename, is het de vraag of de draagkracht op korte termijn stijgt. In ieder geval wel op de langere termijn, als de belastingplichtige na bijvoorbeeld verkoop over de vermogenstoename kan beschikken. Om de vermogensaanwasbelasting te toetsen aan het draagkrachtbeginsel moet daarom bezien worden of er naar rato van het vermogen en/of vermogenstoename belasting betaald wordt, waarbij geldt dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen, en waarbij er wellicht rekening moet worden gehouden met de mate waarin over het inkomen uit vermogen beschikt kan worden. Van Vijfeijken en Rijkers zijn overigens van mening dat de draagkracht ook stijgt door niet-gerealiseerde vermogensaanwas en dat deze als zodanig ook in de heffing betrokken moeten worden.⁷¹ In latere hoofdstukken wordt hier nog op terug gekomen.

Daarnaast valt onder het beginsel van rechtvaardigheid het (rechts)gelijkheidsbeginsel. Dit houdt in dat gelijke gevallen gelijk moeten worden behandeld en ongelijke gevallen ongelijk in de mate waarin zij ongelijk zijn. In het licht van de belastingheffing is de herkomst van het inkomen uit vermogen dan niet relevant. Of dat nu uit spaargeld komt of door de verhuur van een tweede woning, het inkomen in box 3 stijgt in beide gevallen. Wel geldt dat verschillende vermogenscategorieën uiteenlopende kenmerken hebben, zoals de mate waarin er op korte termijn over beschikt kan worden, de kosten die er mee samenhangen of de fluctuatie van het inkomen over de jaren. Dat kan leiden tot ongelijke gevallen, die in het licht van het rechtsgelijkheidsbeginsel ook ongelijk behandeld moeten worden in de mate waarin zij ongelijk zijn.

Ten slotte wordt het beginsel van bevoorrechte verkrijging onderscheiden. Zoals gezegd komt dit beginsel duidelijk naar voren in de erf- en schenkbelasting, maar mogelijk heeft het ook betrekking op de vermogensaanwasbelasting. Bijvoorbeeld als een woning relatief sterk in waarde stijgt, doordat de huizenprijzen stijgen. Zonder inspanningen en zonder tegenprestatie van de belastingplichtige is er in dat geval sprake van een vermogenstoename. Het beginsel van bevoorrechte verkrijging schrijft voor dat ook hier rekening mee moet worden gehouden in de opzet van een vermogensaanwasbelasting.

⁷⁰ Van Vijfeijken & A.C. Rijkers 2011, p. 2 en 5.

⁷¹ Van Vijfeijken & A.C. Rijkers 2011, p. 2 en 10.

3.4.2 Het doelmatigheidsbeginsel

Daarnaast wordt in deze scriptie het doelmatigheidsbeginsel onderscheiden.⁷² Dit omvat allereerst het welvaartsbeginsel. De toekomstige vermogensaanwasbelasting moet de welvaart van de samenleving als geheel optimaliseren. Dit omvat bijvoorbeeld een eerlijke verdeling van de lasten, maar ook een heffing die niet zorgt voor een ontmoediging van economische groei. Tevens houdt dit beginsel in dat de vermogensaanwasbelasting moet leiden tot hogere welvaart en dus tot economische activiteit. Kortom, een vermogensaanwasbelasting die niet leidt tot aantasting van de welvaart.⁷³

Als tweede doelmatigheidsbeginsel geldt het beginsel van de minste pijn. Kort gezegd houdt dit in dat de vermogensaanwasbelasting effectief vormgegeven moet worden met zo min mogelijk administratieve lasten. De belasting moet op een zo efficiënt mogelijk manier geheven worden. Zoals uit hoofdstuk één en twee, maar ook uit de ‘contourennota box 3’⁷⁴ al bleek, kleven er diverse uitdagingen op het gebied van de uitvoering aan een vermogensaanwasbelasting. De vermogensaanwasbelasting moet op een dusdanige manier worden vormgegeven, zodat zowel voor de belastingbetaler als voor de Belastingdienst en eventueel andere uitvoeringsorganisaties die ‘pijn’ zo min mogelijk is.

Daarnaast omvat het toetsingskader het beginsel van rechtszekerheid. In het kader van de vermogensaanwasbelasting is het dan van belang dat deze belasting voor de belastingplichtige duidelijk en begrijpelijk is. Dat de te betalen belasting eenvoudig terug te leiden is op de vereiste wettelijke bepalingen. Zeker bij het veranderen van de (persoonlijke) omstandigheden van een belastingplichtige kan dit beginsel van belang zijn. Daarbij kan gedacht worden aan de fiscale gevolgen van een emigratie, van een aangaan van een fiscaal partnerschap of de gevolgen van een wisselkoerswijziging. Al deze aspecten moeten idealiter meegenomen worden bij de opzet van de vermogensaanwasbelasting, zodat vooraf duidelijkheid verschaft kan worden over de verschuldigde belasting.

3.5 Conclusie

In deze paragraaf zijn diverse beginselen beschreven die het toetsingskader vormen. Deze beginselen benoemen elk een bepaalde waarde of uitgangspunt waar rekening mee gehouden moet worden bij de opzet van de vermogensaanwasbelasting. Concreet gaat het dan om de volgende beginselen, die elk in paragraaf 3.4 zijn toegelicht:

- 1) Het beginsel van rechtvaardigheid
 - a) Het beginsel van draagkracht
 - b) Het rechtsgelijkheidsbeginsel
 - c) Het beginsel van bevoorrechte verkrijging
- 2) Het beginsel van doelmatigheid
 - a) Het welvaartsbeginsel
 - b) Het beginsel van de minste pijn

⁷² Zie voetnoot 66.

⁷³ Stevens en Lejour 2016, p. 12.

⁷⁴ *Kamerstukken II 2021/22, 32140, nr. 105.*

- c) Het rechtszekerheidsbeginsel
- d) Het beginsel van optimale realisatie

Zoals uit paragraaf 3.3 bleek, kan niet aan alle beginselen tegelijkertijd volledig recht worden gedaan. Zo kan het rechtsgelijkheidsbeginsel bijvoorbeeld botsen met het beginsel van de minste pijn. Volledig recht doen aan het rechtsgelijkheidsbeginsel vraagt eigenlijk om een specificatie van de omstandigheden van ieder geval, omdat die omstandigheden tussen belastingplichtigen vrijwel altijd ongelijk zijn. Deze nauwkeurigheid doet echter afbreuk aan het beginsel van de minste pijn, omdat de uitvoeringskosten in dat geval hoog zullen zijn. Kortom, er moet een optimum gevonden worden tussen de diverse beginselen. Vandaar dat het beginsel van de optimale realisatie als laatste beginsel is opgenomen in het toetsingskader. Bij de opzet van de vermogensaanwasbelasting moet zo veel als mogelijk voldaan worden aan alle genoemde beginselen.

Hoofdstuk 4 – De vermogensaanwasbelasting en de rechtsbeginselen

4.1 Inleiding

In de vorige twee hoofdstukken is de aanzet geleverd voor dit vierde hoofdstuk. In hoofdstuk twee is de vermogensaanwasbelasting toegelicht. In dit hoofdstuk wordt dat verder uitgewerkt aan de hand van specifieke kenmerken van de heffing. Daarbij zullen deze getoetst worden aan het toetsingskader dat in hoofdstuk drie is besproken en uitgewerkt. Ook zullen daarbij de ‘uitzoekpunten’ besproken worden die in de contourennota van het kabinet genoemd zijn⁷⁵, alsmede de additionele uitdagingen die in de literatuur, media en politiek benoemd zijn. Op die manier wordt een zo volledig mogelijk beeld geschetst van de vermogensaanwasbelasting in het licht van de beginselen van het belastingrecht benoemd in hoofdstuk drie. Niet alle eigenschappen en uitdagingen van een vermogensaanwasbelasting kunnen in het bestek van deze scriptie uitputtend besproken worden. Onderwerpen zoals de gevolgen van het kwijtschelden van schulden en de uitdagingen van box-arbitrage worden niet besproken. Getracht is om de meest relevante te bespreken, namelijk degenen die relatief vaak ter sprake komen in literatuur, media of politiek.

4.2 Uitdagingen in de vermogensaanwasbelasting

In deze paragraaf worden enkele uitdagingen van de vermogensaanwasbelasting besproken. Steeds wordt eerst een korte beschrijving gegeven, waarna een toetsing aan het toetsingskader uit hoofdstuk drie volgt. Indien nodig wordt afgesloten met een tussenconclusie, die in hoofdstuk vijf weer terugkomen.

4.2.1 Niet-gerealiseerde vermogensaanwas

Een belangrijk kenmerk van de vermogensaanwasbelasting is het feit dat er belasting wordt geheven over niet-gerealiseerde vermogensaanwas.⁷⁶ Niet-gerealiseerd wil in dit geval zeggen dat de vermogensaanwas op dit moment niet daadwerkelijk gerealiseerd is. Op papier is de vermogensaanwas namelijk wel gerealiseerd. Onder niet-gerealiseerd wordt in deze scriptie daarom die vermogensaanwas verstaan, waarbij nog een extra handeling of omzetting verricht moet worden, waarmee de belastingplichtige daadwerkelijk over de liquiditeiten kan beschikken. Het pand dat in waarde is gestegen moet bijvoorbeeld nog verkocht worden of de aandelen moeten nog verhandeld worden na een koersstijging.

Het eerste beginsel uit het overkoepelende rechtvaardigheidsbeginsel uit het toetsingskader dat hier speelt is het *draagkrachtbeginsel*. Een relevante vraag daarbij is wat als inkomen, dat tevens de draagkracht verhoogt, aangemerkt moet worden. Of alle vermogensaanwas namelijk fiscaal als inkomen gezien kan worden is niet op voorhand eenduidig te zeggen. Wel als er daadwerkelijk vermogensaanwas is gerealiseerd, maar mogelijk niet als de aanwas nog niet gerealiseerd is. Hoewel de vermogensaanwas, ook de niet-gerealiseerde vermogensaanwas, in theorie wel inkomen vormt voor een belastingplichtige, is dit in de (fiscale) praktijk mogelijk minder voor de hand liggend.⁷⁷

⁷⁵ *Kamerstukken II* 2021/22, 32140, nr. 105.

⁷⁶ Keuzedocument box 3, bijlage bij *Kamerstukken II*, 2016/17, 34 552, nr. 83, p. 10 en 22.

⁷⁷ Over dit thema is relatief veel geschreven. Zie voor een bespreking bijvoorbeeld De Reus 2018, Van Vijfeijken & Rijkers 2011 en Rijkers 2013, p. 27.

Doordat de belastingplichtige een hoger theoretisch inkomen uit vermogen realiseert, stijgt de draagkracht echter wel. Dit geldt ook voor het deel niet-gerealiseerde vermogensaanwas. Rijkers beargumenteert dat de realisatie van niet-gerealiseerde vermogensaanwas geen nieuwe koopkracht oplevert. Het is slechts omzetting van inkomen, en daarmee kan ook worden betoogd dat ook niet-gerealiseerde vermogensaanwas inkomen is.⁷⁸ Hij sluit daarbij aan bij het SHS-inkomensbegrip, dat ook niet-gerealiseerde vermogensaanwas als inkomen ziet en als factor die de draagkracht vermeerderd.⁷⁹ Dit is een andere benadering dan de bronnentheorie, die inhoudt dat alleen opbrengsten uit de bron als inkomen gezien kunnen worden, en in die zin ook de draagkracht vermeerderen.^{80,81} Eerder, in hoofdstuk drie, is reeds aangegeven dat de verandering van de koopkracht van belang is in het draagkrachtbeginsel. Het SHS-inkomensbegrip, dat niet-gerealiseerde vermogensaanwas als inkomen beschouwd, is ook in overeenstemming met het draagkrachtbeginsel.⁸² Uit voorgaande kan dan ook geconcludeerd worden dat zowel gerealiseerde als niet-gerealiseerde vermogensaanwas de koopkracht, en daarmee de draagkracht, van een belastingplichtige vergroot en dat een heffing over niet-gerealiseerde vermogensaanwas in overeenstemming met het draagkrachtbeginsel is.

Wel kan het schuren met het *rechtsgelijkheidsbeginsel*. Waar een belastingplichtige de heffing over de gerealiseerde vermogensaanwas hieruit direct kan afdragen, kan dat niet bij de niet-gerealiseerde vermogensaanwas. De mate waarin men over de vermogensaanwas kan beschikken verschilt dus. Hiermee zal in de opzet van de vermogensaanwasbelasting dan ook rekening moeten worden gehouden. Het rechtsgelijkheidsbeginsel werkt echter ook een andere kant op; de vermogensaanwasbelasting houdt rekening met de vermogensaanwas, gerealiseerd of niet. In die zin kan ook betoogd worden dat er juist fiscale neutraliteit en gelijkheid gerealiseerd wordt als het gaat om vermogensaanwas.^{83,84} Het *beginsel van bevoorrechte verkrijging* speelt hier geen nadrukkelijke rol.

Als het gaat om het overkoepelende doelmatigheidsbeginsel is vooral het *welvaartsbeginsel* in deze subparagraaf van belang. De drie andere beginselen zijn van minder of geen belang. Op basis van het welvaartsbeginsel zou belastingheffing moeten leiden tot bijvoorbeeld economische groei en activiteit. Een heffing over niet-gerealiseerde vermogensaanwas kan echter leiden tot liquiditeitsproblemen en kan daarmee economische activiteit ontmoedigen. Tegelijk kan betoogd worden dat een vermogensaanwasbelasting juist minder invloed heeft op (economische) beslissingen.⁸⁵ Kortom, de toetsing aan het welvaartsbeginsel ligt genuanceerd.

⁷⁸ Rijkers 2013, p. 27.

⁷⁹ Van den Dool 2009, p. 63.

⁸⁰ Boer 2022.

⁸¹ Beide inkomensbenaderingen, het SHS-inkomensbegrip en de bronnentheorie kunnen hier slechts heel kort besproken worden. Hoewel het wel van belang is, is dit wellicht een thema voor verdiepend onderzoek.

⁸² Van den Dool 2009, p. 90.

⁸³ Kavelaars 2016.

⁸⁴ Van den Dool 2009, p. 126.

⁸⁵ Hartog 1974.

Tussenconclusie 1)

Het belasten van niet-gerealiseerde vermogensaanwas is slechts in beperkte mate strijdig met het toetsingskader. Problemen treden vooral op doordat er mogelijk niet voldoende liquiditeit is om de verschuldigde belasting te betalen. Zowel het *rechtsgelijkheidsbeginsel* als het *welvaartsbeginsel* vragen hier rekening mee te houden.

4.2.2 Liquiditeit

Een ander element van de vermogensaanwasbelasting hangt samen met de voorgaande. Indien er belasting geheven wordt over de niet-gerealiseerde vermogensaanwas, is er weliswaar inkomen en koopkrachtstijging, maar geen feitelijke koopkrachtstijging die direct aangewend kan worden. De belastingplichtige kan de inkomensstijging door de vermogensaanwas niet inzetten om aan de vermogensaanwasbelasting te voldoen.

Toetsing aan het toetsingskader uit hoofdstuk drie vraagt allereerst om de drie beginselen van het overkoepelende rechtvaardigheidsbeginsel. De eerste van de drie, het *draagkrachtbeginsel*, speelt hierbij een minder grote rol, omdat het liquiditeitsprobleem feitelijk voortkomt uit het aspect van de niet-gerealiseerde vermogensaanwas, dat zoals gezegd aan het draagkrachtbeginsel voldoet.⁸⁶ Ook het *beginsel van bevoorrechte verkrijging* is in deze paragraaf niet relevant.

Twee belastingplichtigen, waarbij er één voldoende liquiditeit heeft doordat er direct over de vermogensaanwas beschikt kan worden, terwijl de tweede dit niet kan doordat de vermogensaanwas nog niet gerealiseerd is, zijn in dat opzicht ongelijk. Beide hebben weliswaar vermogensaanwas, maar de mate van realisatie verschilt. In combinatie met hetgeen in paragraaf 4.2.1 beschreven is, zou gesteld kunnen worden dat er daarmee niet voldaan wordt aan het *rechtsgelijkheidsbeginsel*. Ook omdat het bij sommige belastingplichtigen met liquiditeitsproblemen kan leiden tot het maken van nadelige keuzes, zoals het afstoten van vermogen.⁸⁷

Als het gaat om het beginsel van doelmatigheid, zijn het *rechtszekerheidsbeginsel* en het *beginsel van optimale realisatie* minder van belang. Het *welvaartsbeginsel* is wel van belang. Liquiditeitsproblemen kunnen namelijk leiden tot verminderde economische activiteit. Zo kan een koersstijging weliswaar tot meer niet-gerealiseerde vermogensaanwas leiden, maar tegelijkertijd tot grotere liquiditeitsproblemen. Hetzelfde geldt voor niet-gerealiseerde vermogensaanwas van bijvoorbeeld vastgoed. Indien direct tot heffing wordt overgegaan, kan dit leiden tot een rem op economische groei en een rem op welvaartswinst. Daarmee wordt niet voldaan aan het welvaartsbeginsel. Het *beginsel van de minste pijn* vraagt om een heffing die ook voor de belastingplichtige zo min mogelijk 'pijn' oplevert.

Tussenconclusie 2)

Problemen met betrekking tot liquiditeit kunnen een schending van het *rechtsgelijkheidsbeginsel* opleveren, doordat het al dan niet beschikbaar hebben van liquiditeit

⁸⁶ Zie hiervoor paragraaf 4.3.1. Ondanks dat er geen gerealiseerde liquiditeit voorhanden is om de belasting te voldoen, is de draagkracht wel gestegen.

⁸⁷ Kavelaars 2016.

tot ongelijkheid tussen belastingplichtigen leidt. Ook het *welvaartsbeginsel* kan worden aangetast, doordat economische activiteit ontmoedigd kan worden.

4.2.3 Belasten van onroerende zaken

Een ander aspect dat in de contourennota genoemd wordt, is het belasten van de waardeontwikkeling van onroerende zaken. Waar de rendementen en de verhuur van onroerend goed wel belast worden op basis van het werkelijke rendement, wordt de waardeontwikkeling van onroerend goed voorlopig nog belast op basis van een forfaitair rendement. Dit is tevens op deze manier afgesproken in het Coalitieakkoord 2021 – 2025 ‘Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst’.

Het relevante probleem dat hierbij speelt, is dat de vermogensaanwas uit onroerend goed deels anders wordt belast dan overige vermogensbestanddelen, zoals in de vorige alinea toegelicht, waarbij geldt dat dit mogelijk problemen kan geven, afhankelijk van de vormgeving van de forfaitaire heffing. Juist dit punt was onderwerp van discussie in het arrest van de Hoge Raad, zoals in hoofdstuk één besproken.⁸⁸ De kans dat het forfaitaire rendement exact gelijk is aan het werkelijke rendement is niet groot, in ieder geval niet voor alle belastingplichtigen.

Van de zeven rechtsbeginselen uit het toetsingskader spelen vooral het *rechtsgelijkheidsbeginsel* en het *beginsel van de minste pijn*. Doordat vermogensaanwas uit verschillende bronnen op verschillende wijzen in de heffing worden betrokken, worden belastingplichtigen met eenzelfde vermogensaanwas niet gelijk behandeld. Dit schuurt met het rechtsgelijkheidsbeginsel. Hier doet zich echter ook het beginsel van de minste pijn aan. Er is namelijk gekozen voor een forfaitaire heffing om meer recht te doen aan het beginsel van de minste pijn, door de administratieve lasten te prevaleren boven het zuivere rechtsgelijkheidsbeginsel.

Het kabinet heeft in de contourennota echter aangegeven wel de intentie te hebben om ook onroerend goed op gelijke wijze als alle vermogensbestanddelen te belasten. De heffing op onroerende zaken wordt dus tijdelijk anders vormgegeven. Hierom zal er verder niet diep op dit aspect ingegaan worden, en zal er ook geen tussenconclusie volgen omdat dit niet relevant is voor hoofdstuk vijf.

4.2.4 Fluctuatie in inkomsten

In de vermogensaanwasbelasting wordt aangesloten bij het werkelijke rendement dat op vermogen behaald wordt. Dit werkelijke rendement kan zowel positief als negatief zijn. In jaren met een positieve vermogensaanwas wordt er belasting geheven over die aanwas. Indien de vermogensaanwas echter nihil of negatief is, is de belastinggrondslag nihil en hoeft de belastingplichtige geen belasting af te dragen. Per individueel jaar bezien wordt er hiermee belasting geheven over het werkelijk rendement, over een langere periode hoeft dat echter niet het geval te zijn, zoals uit voorbeeld 2 blijkt.

⁸⁸ HR 24 december 2021, ECLI:NL:HR:2021:1963.

Voorbeeld 2

Als in casus A in jaar t de vermogensaanwas € 100 en in jaar t+1 € 40 negatief is, zou de heffing zonder correctie en met een tarief van 30% in jaar t € 30 bedragen en in jaar t+1 zou de te betalen belasting nihil zijn. De totale belasting over deze twee afzonderlijke jaren is dan dus € 30, indien er geen verliesverrekening mogelijk is. Indien beide jaren samengenomen worden (casus B) bedraagt de totale vermogensaanwas echter € 100 – € 40 = € 60. In dat geval bedraagt de heffing $30\% * € 60 = € 18$. Dat is beduidend lager dan de € 30 die zonder correctie betaald moet worden. Ook is de heffing zonder correctie hoger dan wanneer een belastingplichtige geen negatieve vermogensaanwas heeft, maar bijvoorbeeld in beide jaren een aanwas van € 30 heeft (casus C). Ook dan is de totale vermogensaanwas gelijk aan de aanwas in casus A, maar ook hier is vermogensaanwasbelasting € 18, terwijl deze vermogensaanwas in casus A resulteerde in een heffing van € 30.

Het toetsingskader vraagt allereerst om toetsing aan het overkoepelende rechtvaardigheidsbeginsel. Voorbeeld 2 leidt tot de conclusie dat een vermogensaanwasbelasting, waarbij over elk jaar afzonderlijk geheven wordt, niet voldoet aan het daaronder vallende *rechtsgelijkeheidsbeginsel*. Gelijke gevallen (gevallen met een gelijke vermogensaanwas) worden niet gelijk behandeld (worden niet gelijk belast). Weliswaar verschillen de gevallen in bepaalde zin, de aanwas per jaar verschilt namelijk. De totale vermogensaanwas over een langere periode is echter gelijk. Tevens wordt niet voldaan aan het *draagkrachtbeginsel*. Indien er geen rekening wordt gehouden met verliezen, kan het namelijk voorkomen dat een belastingplichtige met meer vermogensaanwas (en dus draagkrachtiger is) evenveel of minder belasting afdraagt dan een belastingplichtige met minder vermogensaanwas.⁸⁹ Daarbij kan ook nog gedacht worden aan situaties waarbij er geen mogelijkheid meer bestaat om verliezen te corrigeren, bijvoorbeeld bij overlijden van een belastingplichtige met een (eventueel) verrekenbaar verlies, of indien er gedurende een lange periode verliezen worden geleden.⁹⁰ Het *beginsel van bevoorrechte verkrijging* is niet relevant.

Ingevolge artikel 3.150 Wet IB 2001 is er verliesverrekening mogelijk in box 1. Verliezen kunnen op grond van het eerste lid van het genoemde artikel verrekend worden met de drie voorafgaande en de negen volgende kalenderjaren. Ook in box 2 is verliesverrekening tussen jaren mogelijk, namelijk op basis van artikel 4.49 Wet IB 2001. Hierbij geldt dat het verlies verrekend kan worden met het voorgaande kalenderjaar en de negen volgende kalenderjaren. Het gaat in beide gevallen om verticale verliesverrekening, waarbij verliezen verrekend worden tussen jaren.^{91,92} Met deze verliesverrekening worden de gevolgen van schommeling in de inkomsten tussen de jaren beperkt. Of en hoe dit in de vermogensaanwasbelasting ingepast kan worden, volgt in hoofdstuk vijf.

⁸⁹ De regering heeft echter reeds aangegeven een verliesverrekening te betrekken bij de vermogensaanwasbelasting. Zie *Kamerstukken II 2021/22*, 32140, nr. 105, p. 8 en 9.

⁹⁰ Meussen 2022.

⁹¹ Essers, Van Kempen en Rijkers (red.) 2020, p. 953-954.

⁹² In tegenstelling tot horizontale verliesverrekening, waarbij verliezen worden verrekend binnen boxen.

Het overkoepelende beginsel van doelmatigheid speelt bij de fluctuatie een minder grote rol. Van de vier daaronder vallende beginselen is met name het *rechtszekerheidsbeginsel* nog relevant. Van den Dool noemt dit beginsel expliciet waar het gaat om verliesverrekening om fluctuaties in inkomsten te beperken. Hij geeft aan dat een verrekening van verliezen tijdsgebonden moet zijn, omdat de verschuldigde belasting anders nog jaren na dato kan veranderen.⁹³ Ook het *beginsel van optimale realisatie* betreft hij hier feitelijk bij, omdat een onbeperkte achterwaartse verliesverrekening een grote administratieve last met zich meebrengt doordat gegevens lang bewaard moeten blijven.⁹⁴ Dit kan reden zijn om de termijn van verrekening toch te beperken. In paragraaf 5.3.1 wordt nader op deze termijn ingegaan.

Tussenconclusie 3)

Uit deze paragraaf blijkt dat het van belang is rekening te houden met fluctuaties in vermogensaanwas. Het *draagkracht-* en het *rechtsgelijkheidsbeginsel* worden geschonden indien hier niet voor gecorrigeerd wordt. Er wordt dan namelijk, over een langere periode bezien, geen belasting geheven naar draagkracht, en ook worden belastingplichtigen met een gelijke vermogensaanwas niet gelijk belast. Het *rechtszekerheidsbeginsel* en het *beginsel van optimale realisatie* kan aanleiding zijn om, in ieder geval, de achterwaartse verliesverrekening te beperken.

4.2.5 Administratieve lasten

Belangrijke bezwaren tegen de invoering van een vermogensaanwasbelasting waren in het verleden vaak de uitvoeringsproblemen die mogelijk met deze belasting gepaard gaan. In hoofdstuk twee is hierop ingegaan. In de contourennota over box 3 wordt ook uitgebreid stilgestaan bij deze uitvoeringsaspecten. Waar uitvoeringsinstanties, zoals de Belastingdienst, in het huidige forfaitaire stelsel enkel de waarde van de verschillende vermogenscategorieën op 1 januari van een jaar moeten bepalen, moet bij de potentiële vermogensaanwasbelasting de jaarlijkse aanwas bepaald worden. Dit vereist niet enkel een bepaling van de waarde aan het begin en aan het einde van het jaar, ook de stortingen en onttrekkingen in het betreffende jaar moeten meegenomen worden. Uit onderzoek blijkt dat er nog diverse aspecten aandacht vragen voordat een vermogensaanwasbelasting uitvoerbaar is. Veel hangt daarbij af van de beschikbaarheid van data.⁹⁵

Hoewel dit geen juridisch aspect is, kan ook dit getoetst worden aan het toetsingskader. Anders dan in voorgaande paragrafen, wordt eerst het doelmatigheidsbeginsel besproken, omdat deze belangrijk is als het gaat om de uitvoering. Allereerst speelt hier het *beginsel van de minste pijn*. Dat houdt kort gezegd in dat de belasting effectief en efficiënt, met zo min mogelijk administratieve lasten geheven moet worden. Daarnaast kan gedacht worden aan het *beginsel van optimale realisatie*, dat hierbij een grote rol speelt. Waar in het verleden de vermogensaanwasbelasting vaak niet serieus werd overwogen in verband met de mogelijk hoge uitvoeringskosten, lijkt het kabinet in de contourennota over box 3 een andere afweging te maken. Andere (positieve) aspecten van de

⁹³ Van den Dool 2009, p. 236.

⁹⁴ Van den Dool 2009, p. 207.

⁹⁵ PwC 2021.

vermogensaanasbelasting lijken te prevaleren boven de mogelijke problemen in de uitvoering. Daarmee lijkt ook een andere afweging te worden gemaakt in het toetsingskader, de manier waarop de optimale realisatie van de diverse rechtsbeginselen wordt bereikt, lijkt anders te worden vormgegeven dan in het verleden. Het *rechtszekerheidsbeginsel* en het *welwaartsbeginsel* zijn van minder belang.

Om zoveel als mogelijk recht te doen aan het gehele toetsingskader kunnen echter meer beginselen relevant zijn als het gaat om de noodzaak van een goede uitvoering, ook beginselen die vallen onder het rechtvaardigheidsbeginsel. Een gebrekkige uitvoering kan mogelijk ook leiden tot meer belastingontwijking of -ontduiking. Indien data niet accuraat voorhanden is, kan vermogensaanas van belastingplichtigen mogelijk niet bekend zijn bij de Belastingdienst. Dit kan bijvoorbeeld tekortdoen aan het *rechtsgelijkheidsbeginsel*, omdat gelijke gevallen niet meer een gelijke heffing tegemoetzien. Of het doet inbreuk op het *draagkrachtbeginsel*, omdat niet al de vermogensaanas in de heffing wordt betrokken, waardoor belastingplichtigen niet meer naar draagkracht bijdragen. Bijvoorbeeld omdat er wel vermogensaanas is gerealiseerd, maar niet bekend is bij de Belastingdienst. De belastingplichtige wordt dan wel ‘draagkrachtiger’, maar wordt als zodanig niet volledig belast. Dit zijn relevante aspecten, zeker in het licht van de achterliggende wens van het kabinet, namelijk om met een heffing op werkelijk rendement beter aan te sluiten bij de draagkracht van de burger en door de belasting rechtvaardiger te maken.⁹⁶ Ook hier speelt het *beginsel van bevoorrechte verkrijging* geen rol.

Tussenconclusie 4)

Een goede uitvoering is van cruciaal belang om te voldoen aan het toetsingskader. Het *beginsel van de minste pijn*, het *rechtsgelijkheidsbeginsel* en het *draagkrachtbeginsel* kunnen enkel recht gedaan worden als de vermogensaanasbelasting uitvoerbaar is. Hierbij zal op sommige punten een *optimale realisatie* gevonden moeten worden. Een duidelijk ‘pijnpunt’ is hierin lastig te onderscheiden.

4.2.6 Persoonlijke omstandigheden

Belastingplichtigen kunnen te maken krijgen met diverse persoonlijke omstandigheden met fiscale consequenties. Zo kan het verbreken van een fiscaal partnerschap leiden tot fiscale implicaties door de eigenwoningregeling. Zo kan op grond van artikel 3.111 lid 4 Wet IB 2001 een woning na twee jaren in box 3 vallen. Ook een emigratie kan gevolgen hebben indien een vermogensaanasbelasting wordt ingevoerd. Zo moet de vermogensaanas berekend worden die behaald is in een bepaald jaar voor het moment van emigratie, wat gevolgen heeft voor de uitvoering.⁹⁷ Dergelijke persoonlijke omstandigheden kunnen ook gevolgen hebben voor de vermogensaanasbelasting. Er kan zich namelijk vermogensaanas of juist vermogensverlies voordoen bij dergelijke omstandigheden. Doordat er bij een vermogensaanasbelasting jaarlijks

⁹⁶ *Kamerstukken II* 2021/22, 32140, nr. 105, p. 2.

⁹⁷ Voortgangsrapportage heffing box 3 op basis van werkelijk rendement, bijlage bij *Kamerstukken II*, 2016/17, 34552, nr. 6, p. 24.

geheven wordt en er in die zin weinig ‘stille reserves’ zijn, is de belaste vermogensaanwas bij bijvoorbeeld een emigratie vaak beperkt.⁹⁸

Zoals in hoofdstuk drie is betoogd, is de herkomst van inkomen (en dus van vermogensaanwas) niet relevant voor de belastingheffing als het gaat om het *rechtsgelijkheidsbeginsel*. Wat dat betreft zou de heffing in deze gevallen niet anders belast moeten worden. Of de vermogensaanwas nu opkomt door emigratie of door reguliere aanwas maakt voor de heffing nauwelijks uit.⁹⁹ In die zin wordt er in beginsel ook geen inbreuk gemaakt op het rechtsgelijkheidsbeginsel, omdat de ‘reguliere’ belastingplichtige gelijk wordt behandeld als de belastingplichtige die te maken krijgt met gewijzigde persoonlijke omstandigheden. Hier zijn wel nuanceringen bij te plaatsten. Bijvoorbeeld in het geval van een emigratie kan het gelijkheidsbeginsel wel in het geding zijn, als het gaat om een verhuizing naar het buitenland of een verhuizing binnen een land. De eerste belastingplichtige wordt wel belast, de laatste niet. De ongelijke behandeling vindt in een dergelijk geval haar oorsprong in de ongelijke situatie waar het gaat om bestemming van de verhuizing.

Meer algemeen hebben emigratie, overlijden of het aangaan van een fiscaal partnerschap diverse specifieke kenmerken. Zo is de oorsprong van de aanwas gelegen in het feit dat er gewijzigde persoonlijke omstandigheden zijn die, wellicht onbedoeld, leiden tot vermogensaanwas. Ook zal er veelal niet direct over de vermogensaanwas beschikt kunnen worden. In paragraaf 4.2.1 en 4.2.2 is hier reeds op ingegaan, waarbij eveneens de relatie tot het *draagkrachtbeginsel* is besproken. Het *beginsel van bevoorrechte verkrijging* kan relevant zijn in specifieke gevallen¹⁰⁰, maar speelt niet op de voorgrond.

Als het gaat om het overkoepelende doelmatigheidsbeginsel zijn het *welhaartsbeginsel*, het *beginsel van de minste pijn* en het *beginsel van optimale realisatie* niet zozeer van belang. Wel speelt hier het *beginsel van rechtszekerheid*. De heffing die opkomt door gewijzigde persoonlijke omstandigheden ontstaat niet door de jaarlijkse vermogensaanwas. Voor de belastingplichtige moet de opkomende heffing dan ook te begrijpen zijn en zeker herleidbaar zijn tot wettelijke bepalingen. Kortom, het thema ‘persoonlijke omstandigheden’ raakt aan diverse beginselen, ook afhankelijk van de invulling van de persoonlijke omstandigheid. Een eenduidige lijn is hierin lastig te maken, mede door de diversiteit van de omstandigheden.

Tussenconclusie 5)

Het is van belang, in het kader van het *rechtsgelijkheidsbeginsel*, dat de heffing die voortkomt uit persoonlijke omstandigheden gelijk wordt belast als andere vermogensaanwas. Dit is anders als er een ongelijkheid optreedt door de persoonlijke omstandigheden, dan er is een rechtsgrond voor een ongelijke heffing. Daarnaast is het van belang dat de wettelijke bepalingen, die gelden voor de diverse persoonlijke omstandigheden, helder zijn, zodat er

⁹⁸ Meussen 2022.

⁹⁹ Peters 2007.

¹⁰⁰ Bijvoorbeeld indien persoonlijke omstandigheden het kwijtschelden van schulden inhouden. In dat geval kan sprake zijn van bevoorrechte verkrijging. Maar gezien het specifieke karakter, wordt dat hier niet verder besproken.

recht gedaan kan worden aan het *rechtszekerheidsbeginsel*. De voorziene problemen zijn echter beperkt, doordat er alleen afgerekend moet worden over de aanwas in het jaar van de emigratie of andere gebeurtenis.

4.2.7 Wisselkoersen en inflatie

Twee economische variabelen, de wisselkoers en de inflatie, kunnen invloed hebben in het toekomstige stelsel van box 3. Hierbij geldt dat vooral de wisselkoers kan zorgen voor een feitelijk koopkrachtverschil, terwijl de inflatie kan zorgen voor een reële verandering. Beleggingen of spaartegoeden in vreemde valuta kunnen in waarde stijgen (vermogensaanwas) of in waarde dalen bij een verandering in de wisselkoers. In een vermogensaanwasbelasting zou dat in principe ook moeten leiden tot een heffing over de vermogensaanwas. Voor de inflatie ligt dit iets anders. De nominale waarde verandert daardoor niet, alleen de reële waarden. Hoewel ook hiervoor betoogd kan worden dat een vermogensaanwasbelasting rekening moet houden met inflatie om op die manier te voldoen aan het draagkrachtbeginsel.¹⁰¹

Over de toetsing aan het rechtvaardigheidsbeginsel kan het volgende gezegd worden. De feitelijke draagkracht kan veranderen als de wisselkoersen veranderen. Een schouder kan hierdoor minder 'sterk' worden. Het strikt toepassen van het *draagkrachtbeginsel* kan dan ook reden zijn om rekening te houden met de wisselkoers in de toekomstige vermogensaanwasbelasting. Hetzelfde geldt voor de inflatie.¹⁰² Als het de wens is van de wetgever om reële inkomens te belasten, is een correctie voor inflatie nodig.¹⁰³ Daarnaast, hoewel de koersverschillen een verschillend effect hebben naar gelang de vermogensopbouw van belastingplichtigen, kan het negeren daarvan negatief effect hebben op het *rechtsgelijkheidsbeginsel*. Het *beginsel van bevoorrechte verkrijging* komt naar voren indien vermogensbestanddelen in waarde stijgen door koerswinsten, feitelijk zonder inspanning van een belastingplichtige. Deze drie beginselen vragen dan ook om met de genoemde economische variabelen rekening te houden.

Een beginsel dat hier echter mogelijk tegenin gaat is het *beginsel van de minste pijn*, als onderdeel het doelmatigheidsbeginsel. Het ligt voor de hand dat het doorberekenen van koerswinsten -of verliezen evenals inflatieverschillen grote gevolgen heeft voor de uitvoering. Hierin zal een optimale realisatie (*beginsel van optimale realisatie*) gevonden moeten worden. Koerswinsten leiden in een vermogensaanwasbelasting tot belastingheffing. Hoe hoger de aanwas, hoe hoger de belasting. Het kan daarom voor een belastingplichtige nadelig zijn om hoge koerswinsten te behalen, waardoor economische activiteit mogelijk ontmoedigd is. Dit is niet in overeenstemming met het welvaartsbeginsel. Het rechtszekerheidsbeginsel is van minder belang

Tussenconclusie 6)

Het is van belang om rekening te houden met schommelingen in wisselkoersen, en mogelijk ook in inflatie. Indien hier geen rekening mee gehouden wordt, ontstaat er namelijk wel

¹⁰¹ Van den Dool 2009, p. 141.

¹⁰² Waar op dit moment in de inkomstenbelasting overigens ook niet expliciet rekening mee gehouden wordt. Zie voor een nadere uitwerking paragraaf 5.3.4.

¹⁰³ Van den Dool 2009, p. 141.

(nominale) vermogensaanwas, terwijl deze niet belast wordt. Dit gaat in tegen het *draagkrachtbeginsel*, het *rechtsgelijkheidsbeginsel* en *beginsel van bevoorrechte verkrijging*. Dit zal gevolgen hebben voor de uitvoering, waarbij het *beginsel van de minste pijn* en *van optimale realisatie* enige nuancering aanbrengen.

4.3 Vormgeving

Het bezit van vermogen wordt in de vermogensaanwasbelasting niet in de heffing betrokken, enkel het rendement op dat vermogen. Hierdoor kan het in theorie voorkomen dat een belastingplichtige met een hoog vermogen geen of een beperkte vermogensaanwas heeft en daardoor beperkt bijdraagt aan de belastingopbrengsten. Terwijl een andere belastingplichtige weliswaar een laag vermogen heeft, maar over dat vermogen een hoog rendement behaalt. Dit is een consequentie van een heffing op basis van werkelijk rendement, een kenmerk van de vermogensaanwasbelasting. De draagkracht wordt in dat geval gemeten aan de hand van de vermogensaanwas, niet op het bezit van het vermogen. Er zijn verschillende regelingen waar dit niet het geval is, maar waar juist het bezit van vermogen bepalend is voor bijvoorbeeld het recht op toeslagen. Denk hierbij aan de huurtoeslag, de zorgtoeslag en het kindgebonden budget, maar bijvoorbeeld ook de eigen bijdrage voor de langdurige zorg. De achterliggende gedachte bij deze inkomensafhankelijke regelingen is het draagkrachtbeginsel, op basis van het bezit van vermogen.¹⁰⁴ Dit roept de vraag op in hoeverre recht gedaan wordt aan het draagkrachtbeginsel, indien enkel het rendement en niet het bezit van vermogen in de heffing betrokken wordt. Dit is echter een onderliggend vraagstuk dat eigenlijk vooraf zou moeten gaan aan de keuze om al dan niet voor een vermogensaanwasbelasting te kiezen. Nu eenmaal gekozen is voor deze heffing in de inkomensbelasting, en niet voor een vermogensbelasting, is dit vraagstuk voor deze scriptie minder relevant.

Een vergelijkbaar aandachtspunt is het tarief van de vermogensaanwasbelasting. Het tarief in box 3 is in 2023 32% (artikel 2.13 Wet IB 2001). Het heffingsvrije vermogen in 2023 is € 57.000 (artikel 5.5 Wet IB 2001). Hiermee is dus sprake van een vlak tarief, waarbij over het eerste deel van het vermogen geen belasting betaald hoeft te worden. Door het forfaitaire stelsel kent het box 3 stelsel, zoals dat gold tot en met 2022, echter wel progressieve trekken.¹⁰⁵ Het forfaitaire rendement wordt namelijk bepaald aan de hand van het vermogen, waarbij geldt dat, kort gezegd, bij een hoger vermogen een hoger forfaitair rendement wordt verondersteld.¹⁰⁶ Samen met een vlak tarief over dat forfaitaire rendement is er in de praktijk sprake van een progressief tarief. Hoe het tarief in de vermogensaanwasbelasting vormgegeven moet worden, al dan niet met een heffingsvrij deel, is nog onderwerp van discussie. Het voert voor deze scriptie te ver om daar diep op in te gaan, hoewel ook hier diverse rechtsbeginselen een rol spelen.

4.4 Overige onderwerpen

Er zijn nog diverse andere onderwerpen die om aandacht vragen als het gaat om de invoering van een vermogensaanwasbelasting die voldoet aan de relevante rechtsbeginselen uit het toetsingskader.

104 Bijlage bij *Kamerstukken II*, 2022/23, 35 925, nr. 38, p. 71 en 72.

105 Vanaf 2023 wordt het forfaitaire rendement op een andere manier berekend. Zie *Kamerstukken II*, 2022/23, 36 204, nr. 2.

106 Artikel 5.2 lid 1 Wet IB 2001.

Zo kunnen er arbitrage-effecten optreden ten opzichte van andere boxen in de inkomensbelasting. Ook moet er bezien worden hoe omgegaan wordt met de kosten die gepaard gaan met het aanhouden van vermogen. Of hoe moet omgegaan worden met bestanddelen die gesplitst zijn in blooteigendom en vruchtgebruik, zoals ook benoemd in de contourennota over box 3? Ook het kwijtschelden van vorderingen en schulden vraagt om verdere doordenking. Het (gedeeltelijk) kwijtschelden van een schuld leidt bij een schuldenaar namelijk tot een positieve vermogensaanwas. De som van het totale vermogen van een schuldenaar stijgt namelijk bij een (gedeeltelijke) kwijtschelding. Zoals het kabinet in haar contourennota ook aangeeft, kan dit leiden tot onbedoelde effecten, bijvoorbeeld als een schuld wordt kwijtgescholden bij een schuldenaar in financieel moeilijke omstandigheden.¹⁰⁷ Het voert te ver om daar in dit hoofdstuk diep op in te gaan, maar deze aspecten zijn wel relevant voor de inrichting van een nieuw stelsel voor box 3.

4.5 Conclusie

In dit hoofdstuk staat de derde deelvraag centraal, in hoeverre een vermogensaanwasbelasting voldoet aan het toetsingskader uitgewerkt in hoofdstuk drie. Dit is bezien door diverse kenmerken en mogelijke uitdagingen van de vermogensaanwasbelasting te toetsen aan de relevante rechtsbeginselen. Tussendoor is steeds een tussenconclusie gedestilleerd. Hoewel het beginsel van optimale realisatie vraagt om een afweging tussen de beginselen, omdat niet altijd volledig aan alle beginselen kan worden voldaan, zijn er diverse aspecten besproken die om verdere doordenking en om oplossingen vragen. Uit paragraaf 4.2 is namelijk gebleken dat een 'kale' vermogensaanwasbelasting zonder aanvullend beleid soms niet voldoet aan het toetsingskader. In hoofdstuk vijf wordt bezien welke stappen kunnen worden gezet om een toekomstige vermogensaanwasbelasting meer in lijn te brengen met de relevante rechtsbeginselen.

¹⁰⁷ *Kamerstukken II* 2021/22, 32140, nr. 105, p. 7.

Hoofdstuk 5 – Aanvullende maatregelen

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat de vierde deelvraag centraal: op welke wijze kunnen eventuele problemen om te komen tot een vermogensaanwasbelasting, opgelost worden? In hoofdstuk vier is geconstateerd dat een ‘kale’ vermogensaanwasbelasting, zonder aanvullende maatregelen, in veel gevallen niet voldoet aan het toetsingskader uit hoofdstuk drie. In dit hoofdstuk wordt eerst, in paragraaf twee, bezien waar de grootste knelpunten zitten en op welke punten inbreuk gemaakt wordt op het toetsingskader. Daarna worden in paragraaf drie mogelijke oplossingen besproken die bij kunnen dragen aan een vermogensaanwasbelasting die voldoet aan de relevante beginselen van het belastingrecht. In de laatste paragraaf wordt middels een conclusie een antwoord gegeven op de deelvraag.

5.2 Knelpunten

In hoofdstuk vier is de vermogensaanwasbelasting uitgebreid getoetst aan het toetsingskader. Eén van de conclusies die uit dat hoofdstuk volgde, is dat er uitdagingen optreden bij het direct belasten van niet-gerealiseerde vermogenswinsten. Vooral waar het gaat om het rechtsgelijkheidsbeginsel en het welvaartsbeginsel. Daarnaast is gebleken dat de vermogensaanwasbelasting kan leiden tot liquiditeitsproblemen, wat inbreuk maakt op de genoemde beginselen. Het rechtsgelijkheidsbeginsel is tevens in het geding waar het gaat om fluctuaties in vermogensaanwas. Ook het draagkrachtbeginsel staat op gespannen voet met het negeren van fluctuaties in vermogensaanwas. Ten slotte spelen deze twee beginselen ook een rol bij het aspect van ‘persoonlijke omstandigheden’.

Om recht te doen aan het draagkrachtbeginsel, het rechtsgelijkheidsbeginsel en het beginsel van bevoorrechte verkrijging zou rekening gehouden moeten worden met fluctuaties in wisselkoersen en inflatie, hoewel het beginsel van de minste pijn dit wel enigszins nuanceert, omdat dit in de uitvoering lastig kan zijn. En het uitvoeringsaspect speelt een grote rol, zowel in het verleden als in de huidige discussie over de invoering van de vermogensaanwasbelasting. Met name de beginselen vallend onder het doelmatigheidsbeginsel kunnen hiermee schuren. Zoals uit hoofdstuk vier bleek, zal hier een optimale balans in gevonden moeten worden.

5.3 Oplossingen

In deze paragraaf worden enkele voorstellen gedaan van maatregelen die genomen kunnen worden in de vermogensaanwasbelasting. Deze maatregelen beogen de vermogensaanwasbelasting zo vorm te geven waardoor deze beter aansluit bij het toetsingskader uit hoofdstuk drie en waarmee recht wordt gedaan aan de tussenconclusies uit hoofdstuk vier.

5.3.1 Verliesverrekening

In zowel box 1 als in box 2 in de inkomstenbelasting kan gebruik worden gemaakt van verliesverrekening. In box 1, het inkomen uit werk en woning, kan een verlies verrekend worden met drie voorgaande en negen volgende kalenderjaren (artikel 3.150 lid 1 Wet IB 2001). Daarbij geldt dat eerst de verliezen binnen de box verrekend moeten worden (horizontale

verliesverrekening), voordat gebruikt kan worden gemaakt van verliezen in voorgaande of volgende jaren (verticale verliesverrekening).¹⁰⁸ Ook in box 2 kunnen verliezen verrekend worden, op grond van artikel 4.49 Wet IB 2001. Hierbij geldt dat verliezen alleen verrekend kunnen worden met het voorgaande en de negen volgende jaren. In box 3 is in het huidige stelsel geen verliesverrekening mogelijk. De contourennota over box 3 laat doorschemeren dat er voor een verliesverrekening gekozen kan worden.¹⁰⁹ Ook in de Kamerbrief van 29 september 2022 wordt hier op ingegaan.¹¹⁰ Ook in een rondetafelgesprek in de Tweede Kamer op 6 oktober 2015 pleitte Stevens voor een verliesverrekening.¹¹¹ De termijn van de verrekening is nog een uitzoekpunt. Wel wordt in laatstgenoemde brief aangegeven dat een vermogensaanwasbelasting vraagt om een ruimere en meer frequente toepassing van een verliesverrekening dan een vermogenswinstbelasting. Ook zaken zoals een eventueel heffingsvrij vermogen en het (mogelijk progressieve) tarief spelen in de vergelijking tussen beide varianten een rol. Bij een vermogenswinstbelasting wordt alle winst belast op het moment van winstneming, waardoor er mogelijk eenmaal gebruik kan worden gemaakt van het heffingsvrij vermogen en waardoor, indien er gekozen wordt voor een progressief tarief, een groter deel mogelijk in een hoger tarief valt. Bij een vermogensaanwasbelasting wordt er over meerdere jaren geheven, waardoor er ook meerdere keren gebruikt kan worden gemaakt van een heffingsvrij vermogen en waardoor er mogelijk ook voordeel behaald kan worden van een progressief tarief. Hierna wordt vooral gefocust op de verliesverrekening zelf.

De fluctuatie in vermogensaanwas kan namelijk met een verliesverrekening gecompenseerd worden. Casussen zoals in voorbeeld twee in hoofdstuk vier beschreven, kunnen hiermee voorkomen worden. Een positieve aanwas kan namelijk verrekend worden met een negatieve aanwas, waardoor over een langere looptijd geheven wordt naar de vermogensaanwas in die langere periode. Er kan bijvoorbeeld aangesloten worden bij de termijnen uit box 1 en box 2.¹¹² Essers bepleit een ruimere verliesverrekening, waarbij er onbeperkte voorwaartse verrekening mogelijk moet zijn.¹¹³ Waarbij hij zelfs aangeeft dat een onbeperkte verliesverrekening niet altijd geheel recht doet aan het totaalwinstbegrip, omdat er nog een verlies kan resteren nadat er geen inkomen meer uit een box aanwezig is. Ook Van den Dool pleit voor een ruime verliesverrekening, namelijk vijf jaar achterwaarts en onbeperkt voorwaarts. Deze ruime termijn is volgens hem nodig om te voldoen aan het rechtszekerheidsbeginsel.¹¹⁴ Ten slotte is ook Kavelaars van mening dat vermogensverliezen onbeperkt verrekend moeten kunnen worden.¹¹⁵ De termijn van de verliesverrekening moet mijns inziens aansluiten bij de wens van de wetgever om te komen tot een heffing op werkelijk rendement. Daarbij geldt dat het werkelijk rendement op bijvoorbeeld een aandeel pas definitief gemeten kan worden als dat aandeel verkocht wordt. Pas dan zijn de schommelingen in de koers 'uitgewerkt' en kan de totale vermogensaanwas (winst) bepaald worden. Dit principe geldt voor meer vermogensbestanddelen, wat pleit voor een ruime verliesverrekening.

¹⁰⁸ De Blicke e.a. 2022.

¹⁰⁹ *Kamerstukken II* 2021/22, 32140, nr. 105, p. 8 en 9.

¹¹⁰ *Kamerstukken II* 2022/23, 32140, nr. 139.

¹¹¹ *Kamerstukken II* 2015/16, 34302, nr. 102, p. 15.

¹¹² Albers 2022.

¹¹³ Essers 1999.

¹¹⁴ Van den Dool 2009, p. 236.

¹¹⁵ Van Rijn 1997.

Vooraf tussenconclusies twee en drie zijn hier van belang. Ook speelt het rechtszekerheidsbeginsel een rol, dat inhoudt dat er duidelijkheid moet zijn over de heffing en dat er één keer belasting betaald moet worden over vermogensaanwas. Dit is een extra moeilijkheid in de vermogensaanwasbelasting. Zonder (ruime) verliesverrekening kan over eenzelfde koerswinst meerdere keren belasting worden geheven. Mijns inziens pleit dit voor een ruime verliesverrekening, zodat er zo veel mogelijk wordt aangesloten bij het werkelijk rendement. Tegelijk levert dit wel hogere administratieve lasten op, omdat gegevens lange tijd bewaard moeten worden, en daarmee een beperking van het beginsel van de minste pijn. Op basis daarvan zou daarom voorgesteld kunnen worden om aan te sluiten bij de huidige termijn van verliesverrekening van box 1, namelijk drie jaar achteruit en negen jaar vooruit.

Verliesverrekening kan echter ook van belang zijn voor het aspect van niet-gerealiseerde vermogensaanwas. Doordat vermogensaanwas niet direct belast hoeft te worden, maar verrekend kan worden met een negatieve vermogensaanwas, kan dit leiden tot minder liquiditeitsnadelen bij niet-gerealiseerde vermogensaanwas. Ook geeft het een belastingplichtige de mogelijkheid om de niet-gerealiseerde vermogensaanwas te realiseren. Dit pleit weer voor een ruimere termijn van verliesverrekening en dit sluit tevens aan bij tussenconclusie twee (het rechtsgelijkheidsbeginsel). Een periode van bijvoorbeeld negen jaar vooruit zal in veel gevallen onvoldoende zijn om vastgoed te verkopen om daarmee liquiditeit te verkrijgen, om op die manier de heffing over de vermogensaanwas van dat vastgoed te voldoen.

Een (ruime) verliesverrekening doet recht aan het rechtsgelijkheidsbeginsel, het welvaartsbeginsel en het draagkrachtbeginsel, en kan op die manier een antwoord zijn op tussenconclusies twee en drie. Voor wat betreft het rechtsgelijkheidsbeginsel geldt namelijk dat hiermee twee belastingplichtigen die over een langere periode eenzelfde vermogensaanwas hebben, gelijk belast worden. Daarbij geldt ook dat het minder uitmaakt of de vermogensaanwas van een belastingplichtige gerealiseerd is of dat deze niet direct gerealiseerd wordt. Ook kan het recht doen aan het welvaartsbeginsel, omdat er minder liquiditeitsproblemen optreden, waardoor economische activiteit minder ontmoedigd wordt. Ten slotte kan het bijdragen aan het recht doen van het draagkrachtbeginsel, omdat er beter aangesloten wordt bij de daadwerkelijke draagkracht van belastingplichtigen. Kortom, mijns inziens moet gekozen worden voor een ruime termijn van verliesverrekening met in ieder geval onbeperkte voorwaartse verrekeningsmogelijkheden.

5.3.2 Betalingsuitstel

Verliesverrekening kan niet alle problemen voorkomen. Bijvoorbeeld als het gaat om het belasten van ongerealiseerde vermogensaanwas. Uit hoofdstuk vier volgt dat een heffing over niet-gerealiseerde vermogensaanwas grotendeels voldoet aan het toetsingskader. Vooral aan het welvaartsbeginsel kan afbreuk gedaan worden als hier niet voor gecorrigeerd wordt, doordat economische activiteit mogelijk wordt ontmoedigd. Ook kunnen er liquiditeitsproblemen optreden indien er geen liquiditeit beschikbaar is om de heffing te voldoen. Dit tast mogelijk het rechtsgelijkheidsbeginsel aan, zoals volgt uit tussenconclusie vier. Verliesverrekening kan hierbij

helpen, maar een verrekening leidt vroeg of laat tot een heffing. Ook indien er mogelijk nog geen liquiditeit voorhanden is.

Dit probleem kan opgelost worden door een vorm van een betalingsregeling in te voeren.¹¹⁶ Hierdoor wordt voorkomen dat belastingplichtigen direct hun heffing moeten voldoen en in directe betalingsproblemen komen. In fiscaal opzicht is dit mogelijk, hoewel het wel uitvoeringskosten met zich meebrengt.¹¹⁷ Zeker in combinatie met een ruime verliesverrekening, waarmee ook mogelijke verliezen aftrekbaar zijn, kan een vorm van een betalingsregeling liquiditeitsproblemen voorkomen. Het probleem dat hierbij speelt, is dat er rechtsongelijkheid op kan treden tussen belastingplichtigen die wel direct aan de heffing kunnen voldoen. Dit is reeds toegelicht in hoofdstuk vier. Om te voldoen aan het rechtsgelijkheidsbeginsel zou daarom elke belastingplichtige recht op een vorm van betalingsuitstel moeten krijgen.¹¹⁸

Het idee van een betalingsuitstelregeling wordt ook besproken in een brief en een bijbehorend memo van het kabinet waarin ingegaan wordt op diverse aspecten van de vermogensaanwasbelasting.¹¹⁹ Op dit moment zijn er al betalingsregelingen mogelijk, indien een belastingplichtige onvoldoende liquide middelen heeft om een aanslag te voldoen. Op basis van de Leidraad Invordering 2008 kan de Belastingdienst uitstel verlenen. Wel is dit aan voorwaarden verbonden, bijvoorbeeld waar het gaat om de termijn van uitstel en de mate waarin de belastingplichtige beschikt over liquide middelen.¹²⁰ In het genoemde memo wordt beargumenteerd dat de huidige betalingsregelingen in veel gevallen afdoende zullen zijn, hoewel er wel een stijging is te verwachten in het aantal belastingplichtigen dat in liquiditeitsproblemen komt.¹²¹ Aangezien in een vermogensaanwasbelasting een veel groter deel van de heffing ziet op ongerealiseerde vermogensaanwas dan in het huidige stelsel van box 3, er is mijns inziens wel een stijging van liquiditeitsproblemen te verwachten.

Het welvaartsbeginsel is gebaat bij een betalingsregeling, omdat het liquiditeitsproblemen bij vermogensaanwas reduceert. Economische activiteit wordt hierdoor minder ontmoedigd. Het rechtsgelijkheidsbeginsel kan ook beter recht gedaan worden indien gekozen wordt voor een betalingsregeling, omdat hierdoor het onderscheid tussen belastingplichtigen met en zonder voldoende liquide middelen beperkt wordt. Wel is hierbij de opzet van een betalingsregeling relevant. Het kan voor een belastingplichtige ook voordelig zijn om een belastingbetaling uit te stellen. Bijvoorbeeld omdat daarmee meer ruimte ontstaat voor investeringen. De criteria op basis waarvan een betalingsregeling aangegaan kan worden, moeten daarom scherp gekozen worden. Waarbij er enkel onderscheid gemaakt wordt in de mate waarin belastingplichtigen van elkaar verschillen.

¹¹⁶ Zie bijvoorbeeld Boer 2022, die dit benoemt als mogelijk noodzakelijk in een vermogensaanwasbelasting.

¹¹⁷ Kavelaars 2022.

¹¹⁸ Van den Dool 2009, p. 110 en 111.

¹¹⁹ *Kamerstukken II* 2022/23, 32140, nr. 139, pagina 11.

¹²⁰ Artikelen 25.5.1. en 25.5.5 Leidraad Invordering 2008.

¹²¹ *Kamerstukken II* 2022/23, 32140, nr. 139, p. 2.

5.3.3 Administratieve lasten

Als het gaat om de administratieve lasten, moet er een goed evenwicht gevonden worden tussen enerzijds een rechtvaardige heffing en anderzijds een doelmatige heffing. Die conclusie kan getrokken worden na de beschrijving in paragraaf 4.2.5. Daaruit bleek dat de beginselen die vallen onder het rechtvaardigheidsbeginsel vragen om een gedetailleerde heffing, waarin rekening wordt gehouden met zo veel mogelijk kenmerken van het belastingobject en -subject. Op die manier kan bijvoorbeeld voldaan worden aan het draagkracht- en het gelijkheidsbeginsel. Aan de andere kant spelen de beginselen vallend onder het doelmatigheidsbeginsel. Een strikte naleving van de rechtvaardigheidsbeginselen kan bijvoorbeeld leiden tot inperking van het beginsel van de minste pijn. Daarnaast volgt uit tussenconclusie vier dat het *beginsel van de minste pijn*, het *rechtsgelijkheidsbeginsel* en het *draagkrachtbeginsel* enkel recht kunnen gedaan worden als de vermogensaanwasbelasting uitvoerbaar is. Hierbij zal op sommige punten een *optimale realisatie* gevonden moeten worden.

De beschikbaarheid van data is hierbij mijns inziens leidend. Waarbij geldt dat er alles aan gedaan moet worden om relevante gegevens zo veel als mogelijk mee te nemen bij het bepalen van de heffing. Daarbij geldt nog dat niet alleen de beschikbaarheid van data relevant is, ook de verwerking daarvan speelt een rol. Beide aspecten moeten op peil zijn om een vermogensaanwasbelasting in te voeren. Dat is ook een belangrijke reden voor het feit dat de oorspronkelijke invoeringsdatum, 1 januari 2025, inmiddels verschoven is naar 1 januari 2026.¹²²

Uiteindelijk is er wel een ondergrens in de afweging. Indien er te weinig data beschikbaar is of indien de uitvoering het slechts beperkt aan kan, is het de vraag of er een vermogensaanwasbelasting ingevoerd kan worden die voldoet aan het toetsingskader. De uitvoerbaarheid blijft een cruciaal aspect, een matige uitvoering kan namelijk ook weer allerlei andere problemen veroorzaken, zoals belastingontwijking.¹²³ Dit is niet zozeer een juridische vraagstuk, maar wel een vraag die beantwoord moet worden voordat de belasting uitgewerkt en mogelijk ingevoerd wordt.

5.3.4 Wisselkoersen en inflatie

Uit hoofdstuk vier en tussenconclusie zes volgt dat het negeren van schommelingen in wisselkoersen en inflatie kunnen leiden tot aantasting van rechtsbeginselen uit het toetsingskader. Met name voor de wisselkoers geldt dat het toetsingskader vraagt om hiermee rekening te houden. De inflatie leidt namelijk niet tot daadwerkelijke vermogensaanwas. Bij fluctuatie in wisselkoers is dat wel het geval. Rekening houden met wisselkoersverschillen, en in mindere mate met schommelingen in inflatie, sluit bij aan het *draagkrachtbeginsel*, het *rechtsgelijkheidsbeginsel* en het *beginsel van bevoorrechte verkrijging*. Om heffing op schijnaanwas te voorkomen, dat wil zeggen nominale maar geen reële vermogensaanwas, kunnen er nadere regels gesteld worden om rekening te houden met de inflatie.¹²⁴ Dit heeft gevolgen voor de uitvoering, het *beginsel van de minste pijn* en het *beginsel van optimale realisatie* nuanceren de noodzaak om hier rekening mee te houden.

¹²² *Kamerstukken II 2022/23*, 32140, nr. 136, p. 6.

¹²³ Berkhout 2016.

¹²⁴ Van Eijk 2005, p. 77.

In een recente Kamerbrief gaat de regering uitgebreid in op het inflatiecomponent in de vermogensaanwasbelasting.¹²⁵ Hoewel volgens de regering rekening houden met de inflatie beter aansluit bij het draagkrachtbeginsel, wordt voornamelijk om uitvoeringstechnische redenen beargumenteerd dat dit toch niet de beste optie is. Ook wijst de regering er op dat rekening houden met de inflatie grote budgettaire consequenties heeft, wat vermoedelijk zal leiden tot bijvoorbeeld een hoger tarief. De belastingplichtige heeft hier per saldo weinig aan, aldus de regering. Tegelijk leidt dit juridisch mogelijk wel tot een heffing die beter aansluit bij het toetsingskader uit hoofdstuk drie. Wel wordt nog gesuggereerd om een ‘noodrem’ voor inflatie in te voeren, waarbij geldt dat bij een uitzonderlijke hoge inflatie de belasting hierop aangepast worden. Stevens wijst hier ook op als hij aangeeft dat een oplopende inflatie vraagt om een inflatieneutrale heffingsgrondslag.¹²⁶

Tegelijk wordt in de huidige inkomensbelasting indirect al rekening gehouden met de inflatie. Op basis van artikel 10.1 Wet IB 2001 worden bijvoorbeeld schrijfgrenzen al jaarlijks, rekening houdend met de inflatie, geïndexeerd. Bij de invoering van de Wet IB 2001 is niet gekozen voor een directe verwerking van inflatie in de vormgeving.¹²⁷ Bij het vaststellen van het forfaitaire rendementspercentage van 4% is wel aangegeven dat dit gezien moet worden als een rendement dat een belastingplichtige over een wat langere periode netto moet kunnen behalen.¹²⁸ Een netto percentage kan inhouden dat gerekend wordt met een inflatiepercentage. Maar van een expliciete inflatiecorrectie is dus geen sprake.

Een vermogensaanwasbelasting waarin direct rekening gehouden wordt met inflatieschommelingen ligt, mede in het licht van bovenstaande, niet voor de hand. De aantasting van rechtsbeginselen is zeer beperkt. De uitvoeringsgevolgen zijn daarentegen wel groot. En het doel, belastingplichtigen beschermen tegen inflatie, kan ook op een andere manier bereikt worden, namelijk het aanpassen van bijvoorbeeld tarieven. Daarbij speelt ook het beginsel van optimale realisatie een belangrijke rol, op grond waarvan een optimale afweging gemaakt moet worden tussen de relevante rechtsbeginselen.

Op basis van het beschrevene in deze scriptie kan geconcludeerd worden dat er bij het bepalen van de vermogensaanwas rekening gehouden moet worden met de wisselkoers. Een koersstijging heeft namelijk vermogensaanwas tot gevolg, en daarmee wordt de draagkracht van een belastingplichtige vergroot. Ook leidt het niet corrigeren voor fluctuaties in wisselkoersen voor een schending van het rechtsgelijkheidsbeginsel. Twee belastingplichtigen waarbij er één profiteert van een koerswinst op bijvoorbeeld aandelen, worden ongelijk behandeld indien de vermogensaanwas door koersstijging niet belast wordt. Ook sluit een belasting die rekening houdt met koersverschillen aan bij het beginsel van bevoorrechte verkrijging, omdat het vermogen toeneemt doordat de belastingplichtige bevoorrecht wordt door koerswinst.

¹²⁵ *Kamerstukken II* 2021/22, 32140, nr. 139, p. 21-24.

¹²⁶ Stevens 2008.

¹²⁷ Van Eijck 2005, p. 158.

¹²⁸ *Kamerstukken II* 1999/00, 26727, nr. 7, p. 266.

5.3.5 Overig

Ten slotte zijn er nog diverse andere aspecten besproken in hoofdstuk vier. Ook in de literatuur komen nog veel andere zaken aan de orde die om een uitwerking vragen. Te denken valt aan het beginsel van rechtsgelijkheid en rechtszekerheid waar het gaat om wisselende persoonlijke omstandigheden.¹²⁹ Zoals het kabinet aangeeft, vraagt de invoering van een vermogensaanwasbelasting complexe wetgeving en vraagt het veel van burgers.¹³⁰ Dit betekent dat er ook ruime regelingen moeten komen voor vermogensaanwas die opkomt door persoonlijke omstandigheden, zoals emigratie of overlijden. Een verliesverrekening en betalingsuitstel kunnen hier mogelijk reeds aan bijdragen.

Verder valt uit de bespreking op dat met name het rechtsgelijkheidsbeginsel in het gedrang kan komen. Bij diverse besproken uitdagingen komt dit beginsel terug. Dit vraagt vermoedelijk om extra aandacht bij de uitwerking van bijvoorbeeld de onderwerpen die in paragraaf 4.4 benoemd zijn. Voor deze scriptie voert het echter te ver om hierop in te gaan.

5.4 Conclusie

Een vermogensaanwasbelasting zonder aanvullend beleid voldoet niet in alle aspecten aan de relevante rechtsbeginselen. Die conclusie kan getrokken worden uit de hoofdstukken drie en vier en de daarbij behorende tussenconclusies. Dit hoofdstuk bezag daarom welke aanpassingen en aanvullingen wenselijk zijn om een vermogensaanwasbelasting op te zetten die wel voldoet aan het toetsingskader uit hoofdstuk drie. Er is slechts beperkt literatuur beschikbaar waar het gaat om de precieze invulling van een vermogensaanwasbelasting, zo is gebleken in dit hoofdstuk. Bijvoorbeeld waar het gaat om de termijn van verliesverrekening of over de vraag hoe om te gaan met fluctuaties in wisselkoersen.

Toch zijn er in dit hoofdstuk enkele aspecten aangedragen, die nodig zijn om een vermogensaanwasbelasting in te voeren die zo goed mogelijk aansluit bij het toetsingskader. Allereerst is een ruime verliesverrekening daarbij van cruciaal belang, met een onbeperkte voorwaartse verliesverrekening. Hiermee worden diverse problemen ondervangen, zoals fluctuaties in inkomen en niet-gerealiseerde vermogensaanwas. Ook wordt daarmee voldaan aan bijvoorbeeld het draagkrachtbeginsel en het rechtsgelijkheidsbeginsel. Ook een ruime betalingsregeling kan overwogen worden, dit sluit goed aan op bijvoorbeeld het welvaartsbeginsel. Diverse beginselen, met name doelmatigheidsbeginselen, spelen een rol als het gaat om de uitvoering. Hierin zal een goede afweging gemaakt moeten worden, maar de precieze oplossing voor dit niet-juridische probleem wordt in deze scriptie niet gegeven. Ten slotte wordt voorgesteld vermogensaanwas te corrigeren voor schommelingen in wisselkoersen.

¹²⁹ Zie ook tussenconclusie 5.

¹³⁰ *Kamerstukken II 2022/23*, 32 140, nr. 139, p. 34.

Hoofdstuk 6 – Conclusie

Deze scriptie onderzocht of een vermogensaanwasbelasting aan het rechtvaardigheids- en het doelmatigheidsbeginsel voldoet, waarna tevens onderzocht is welke aanpassingen nodig zijn om hier wel (meer) aan te voldoen. Daartoe is allereerst bezien wat een vermogensaanwasbelasting is en in hoeverre deze vorm van belasting reeds in andere landen dan wel in het verleden ingevoerd is. Een vermogensaanwasbelasting belast kort gezegd de vermogenstoename in een bepaalde periode. Deze vermogenstoename wordt belast, ongeacht of deze toename (aanwas) van vermogen ook daadwerkelijk gerealiseerd is.

In het tweede hoofdstuk is gebleken dat er slechts zeer beperkte ervaring is met een vermogensaanwasbelasting. Dat geldt zowel nationaal als internationaal. Nederland heeft in het verleden een aantal maal een vorm van een vermogensaanwasbelasting gehad; met name rond de Tweede Wereldoorlog, om vermogenstoename tijdens de oorlog te belasten. In internationaal verband zijn er weinig voorbeelden van een vermogensaanwasbelasting. En als deze heffing bestaat geldt meestal dat specifieke vermogensbestanddelen worden belast of dat de vermogensaanwasbelasting slechts in heel specifieke situaties geldt.

Om tot een vermogensaanwasbelasting te komen die voldoet aan de relevante rechtsbeginselen, is het van belang een toetsingskader te ontwikkelen. In hoofdstuk drie is dit toetsingskader dan ook opgesteld. Hierbij zijn twee overkoepelde rechtsbeginselen onderscheiden. Allereerst het rechtvaardigheidsbeginsel en daarnaast het doelmatigheidsbeginsel. Het eerstgenoemde beginsel omvat het beginsel van draagkracht, het rechtsgelijkheidsbeginsel en het beginsel van bevoorrechte verkrijging. Binnen het doelmatigheidsbeginsel wordt onderscheid gemaakt tussen het welvaartsbeginsel, het beginsel van de minste pijn, het rechtszekerheidsbeginsel en het beginsel van optimale realisatie. Bij de opzet van de vermogensaanwasbelasting moet zo veel als mogelijk voldaan worden aan alle genoemde beginselen, waarbij het laatstgenoemde beginsel een bijzondere rol speelt. Uit de beschrijving in hoofdstuk drie is namelijk gebleken dat het lastig is om aan alle rechtsbeginselen volledig te voldoen. Er moet een optimum gevonden worden tussen de diverse beginselen.

Dit toetsingskader kan losgelaten worden op een vermogensaanwasbelasting. In hoeverre voldoet een vermogensaanwasbelasting aan dit toetsingskader? Dat is in hoofdstuk vier onderzocht. Vooral waar het gaat om het rechtsgelijkheidsbeginsel en het welvaartsbeginsel is gebleken dat een 'kale' vermogensaanwasbelasting niet altijd voldoet aan het toetsingskader. Zo kan het leiden tot liquiditeitsproblemen, wat inbreuk maakt op de genoemde beginselen. Ook indien er geen rekening wordt gehouden met fluctuaties in vermogensaanwas komt het rechtsgelijkheidsbeginsel in het geding, net als het draagkrachtbeginsel. Ook fluctuaties in wisselkoersen en inflatie kunnen leiden tot inbreuken op rechtsbeginselen, namelijk het draagkrachtbeginsel, het rechtsgelijkheidsbeginsel en het beginsel van bevoorrechte verkrijging. Hierbij speelt echter ook het beginsel van de minste pijn, omdat het corrigeren van deze fluctuaties mogelijk problemen in de uitvoering kan geven. Dit uitvoeringsaspect speelt echter ook breder in het gehele discussie rond de invoering van een vermogensaanwasbelasting.

Deze aspecten vragen om oplossingen, zodat er een vermogensaanwasbelasting kan worden ingevoerd die voldoet aan de rechtsbeginselen. Daartoe is in hoofdstuk vijf een antwoord geformuleerd op de laatste deelvraag: op welke wijze kunnen eventuele problemen om te komen tot een vermogensaanwasbelasting opgelost worden? In het vijfde hoofdstuk zijn drie concrete voorstellen gedaan.

- a) Ten eerste, om de vermogensaanwasbelasting in te voeren die voldoet aan de relevante rechtsbeginselen is een ruime verliesverrekening van belang, met een onbeperkte voorwaartse verliesverrekening. Hiermee worden diverse problemen ondervangen, zoals fluctuaties in inkomen en het probleem van niet-gerealiseerde vermogensaanwas. Als het gaat om de rechtsbeginselen wordt met een ruime verliesverrekening voldaan aan het draagkrachtbeginsel en het rechtsgelijkheidsbeginsel.
- b) Ten tweede is een ruime betalingsregeling raadzaam, dit sluit goed aan op bijvoorbeeld het welvaartsbeginsel.
- c) Ten derde moet er in een vermogensaanwasbelasting gecorrigeerd worden voor schommelingen in wisselkoersen, zodat er recht gedaan kan worden aan het draagkrachtbeginsel, het rechtsgelijkheidsbeginsel en het beginsel van bevoorrechte verkrijging.

Uit de hoofdstukken vier en vijf volgen meer aspecten die meegenomen moeten worden bij de verder vormgeving van een vermogensaanwasbelasting. Deze drie aspecten moeten echter in ieder geval ingepast worden, om ervoor te zorgen dat een vermogensaanwasbelasting zo optimaal mogelijk kan voldoen aan het rechtvaardigheids- en het doelmatigheidsbeginsel. Daarmee is ook antwoord gegeven op de hoofdvraag.

Ten tijde van het schrijven was de literatuur over de vermogensaanwasbelasting nog vrij beperkt. Zeker als het gaat om de meer specifieke inrichting daarvan. Over de vermogensaanwasbelasting zelf is relatief veel geschreven, hoewel ook hiervan geldt dat merkbaar is dat nooit serieus is overwogen om een vermogensaanwasbelasting in te voeren. In de periode van het schrijven van deze scriptie verschenen er diverse artikelen over de vermogensaanwasbelasting, waarschijnlijk als gevolg van het kabinetsvoornemen om deze vorm van belasting in te voeren. Dit geeft ook aan dat het onderzoek naar de vermogensaanwasbelasting niet af is. Maar ook uit deze scriptie blijkt dat er nog veel vervolgonderzoek mogelijk is. Er zijn diverse aspecten die niet verder uitgewerkt zijn, zoals ook uit hoofdstuk vier en vijf volgde, wat tot de conclusie leidt dat er nog volop ruimte is voor vervolgonderzoek. Daarbij spelen ook uitdagingen rond de uitvoering. Hoewel dit niet een puur juridisch aspect is, is wel gebleken dat dit van groot belang is, ook als het gaat om het voldoen aan rechtsbeginselen.

Literatuurlijst

Albers 2022

P. Albers, 'Opinie: Een vermogensbelasting en box 3-nieuwe stijl met ingang van 1 januari 2023', *WFR* 2022/1.

Asser/Vranken Algemeen deel 1995**

J.B.M. Vranken, *Mr. Asser's handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht. Algemeen deel*, Deventer: Kluwer 1995.

Van den Bergh 1962

S. van den Bergh, 'Het draagkrachtbeginsel', *WFR* 1962/737.

Berkhout 2008

T.M. Berkhout. 'Vermogenswinst- en vermogensaanwasbelastingen? Verwacht er niet te veel van', *NTFR* 2022/17.

De Blicke e.a. 2022

J. de Blicke e.a., *Fiscale Encyclopedie De Vakstudie Inkomstenbelasting*, Deventer: Wolters Kluwer.

Boer 2022

J.P. Boer, 'Een vermogensaanwasbelasting: niet te 'genieten!', *NTFR* 2022/3382.

Bruijsten 2002

C. Bruijsten, 'De verhouding tussen rechtsbeginselen en belastingwetgeving', *WFR* 2022/715.

Cnossen (red.) 1999

S. Cnossen (red.), *Vermogensrendementsheffing: vondst of miskleun?*, Rotterdam: OCFEB.

Cnossen en Jacobs 2019

S. Cnossen & B. Jacobs (red.), *Ontwerp van een beter belastingstelsel*, Amsterdam: ESB.

Van Dijk, Snel en Van Golen 2018

G. van Dijk, M. Snel en T. van Golen, *Methoden van rechtswetenschappelijk onderzoek*, Den Haag: Boom juridisch 2018.

Van den Dool 2009

R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen*, Deventer: Kluwer 2009.

Van Eijk 2005

S.R.A. van Eijk, *Het vermogen te dragen*, Deventer: Kluwer 2005.

Gribnau 2006

H. Gribnau, 'Rechtsbeginselen en evaluatie van belastingwetgeving', in: Rijkers & Vording, *Vijfjaar Wet IB 2001*, Deventer: Kluwer 2006.

Gribnau 2011

H. Gribnau, 'Fiscale ethiek: wederkerige verantwoordelijkheid voor de integriteit van het belastingrecht', in: Happé & Gribnau, *Belastingen en ethiek*, Deventer: Kluwer 2011.

Gribnau 2013

J.L.M. Gribnau, 'Legitieme belastingheffing', *MBB* 2013/82.

Happé 2000

R.H. Happé, *Drie beginselen van fiscale rechtsbescherming*, Deventer: Kluwer 2008.

Hartog 1974

F. Hartog, 'Economische aspecten van een vermogenswinstbelasting', *WFR* 1974/1149.

Heithuis 1999

E.J. W. Heithuis, 'De forfaitaire vermogensrendementsheffing van box III', *TFO* 1999/238, afl. 46, par. 3.4.

Internal Revenue Code (2016)

Internal Revenue Code (2016), Section 1256, law.cornell.edu.

Interpretation Statement: IS 20/07

Interpretation Statement: IS 20/07, taxtechnical.ird.govt.nz.

Van Rijn 1997

A.P.M. van Rijn, 'Vermogenswinstheffing: verlies of (aan-)winst? Verslag van de inaugurele rede van prof. dr. P. Kavelaars op 19 juni 1997', *WFR* 1997/1044.

Kavelaars 2016

P. Kavelaars, 'Van box 3 naar een vermogensmutatieheffing', *WFR* 2016/131.

Kavelaars 2022

P. Kavelaars, 'Het enige alternatief: een vermogensmutatiebelasting', *MBB* 2022/26.

Van Kempen, Rijkers en Strik (red.) 2020

P.H.J. Essers, M.L.A. van Kempen en A.C. Rijkers (red.), *Cursus Belastingrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2020.

Van Leijenhorst 1998

G.J. van Leijenhorst, 'De fiscale toekomst getoetst aan de beginselen van behoorlijke belastingheffing', *WFR* 1998/889.

Marres, Mol-Verver & Van de Steek (red.) 2016

O.C.R. Marres, S.J. Mol-Verver & J.L. van de Steek, *Hoofdzaken belastingrecht*, Den Haag: Boom juridisch 2016.

Meussen 2022

G.T.K. Meussen, 'De toekomst van box 3. Is een vermogensaanwasbelasting een realistische optie?', *FED* 2022/65.

Pauwels 2009

M.R.T. Pauwels, *Terugwerkende kracht van belastingwetgeving: gewikt en gewogen: Een rechtstheoretisch onderzoek naar een methode voor vorming van wettelijk overgangsrecht in het belastingrecht*, SDU-uitgevers 2009.

Peters 2007

F.G.F. Peters, *De aanmerkelijkbelangregeling in internationaal perspectief*. Deventer: Kluwer 2007.

Peters & Birch 1997

W. Peters & B. Birch, *The Taxation of Financial Arrangements: A Discussion Document on Proposed Changes to the Accrual Rules*, Wellington, N.Z.: Policy Advice Division of the Inland Revenue Dept. 1997.

Pieterse 2008

L.J.A. Pieterse, 'Illusory gains?', *NtFR* 2008/1433.

Poortinga 2001

E. Poortinga, *Rechtsbronnen en rechtsstelsel*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2001.

PwC 2021

Onderzoek naar de praktische uitvoerbaarheid van een heffing in Box 3 op basis van werkelijk rendement (PwC-advies van april 2022 aan de Staatssecretaris van Financiën), Den Haag: PwC 2021.

De Reus 2018

M.M. de Reus, 'De toekomst van box 3', *WFR* 2018/47.

Rijkers 2013

A.C. Rijkers, *Een inkomensbegrip voor de 21e eeuw*. Tilburg: Tilburg University 2013.

Schendstok 1959

B. Schendstok, 'W. J. de Langen: De grondbeginselen van het Nederlandse belastingrecht', *WFR* 1959/665.

Soeteman 2009

A. Soeteman, 'Rechtsbeginselen en positivisme!?', *Netherlands Journal of Legal Philosophy* 2009/38, p. 5-10.

Stevens 2008

L.G.M. Stevens, 'Fiscale Beleidsnotities 2009', *WFR* 2008/1021.

Stevens & Lejour 2016

L. Stevens & A. Lejour, *Geloofwaardig belasting heffen*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.

Van den Tempel 1987

A.J. van den Tempel, 'De heffingen ineens', *WFR* 1987/845, p. 845-848.

Van Vijfeijken & A.C. Rijkers 2011

I.J.F.A van Vijfeijken en A.C. Rijkers, 'Fiscaliteit en vermogensvorming in de inkomstenbelasting', in: S. van Weeghel (red.), *Continuïteit en vernieuwing: Een visie op het belastingstelsel*, p. 251 – 259.

Weisbach 1999

D.A. Weisbach, 'A partial mark-to-market tax system', *Tax Law Review*, vol. 53, no. 1, 1999, p. 95-136.

Zwier 2021

R.E. Zwier, 'De lucratiefbelangregeling na invoering van een vermogenswinst- of aanwasbelasting', *NLF* 2021/45.

Kamerstukken

Kamerstukken II 1997/96, 25810, nr. 2.

Kamerstukken II 1998/99 26727, nr. 4.

Kamerstukken II 2015/16, 34300, nr. 62.

Kamerstukken II 2015/16, 34302, nr. 3.

Internationaal onderzoek box 3, bijlage bij *Kamerstukken II* 2016/17, 34552, nr. 6.

Voortgangsrapportage heffing box 3 op basis van werkelijk rendement, bijlage bij *Kamerstukken II* 2016/17, 34552, nr. 6.

Keuzedocument box 3, bijlage bij *Kamerstukken II*, 2016/17, 34552, nr. 83.

Kamerstukken II 2019/20, 31066, nr. 673.

Kamerstukken II 2021/22, 32140, nr. 105.

Kamerstukken II 2021/22, 32140, nr. 139.

Kamerstukken II 2022/23, 32140, nr. 136.

Kamerstukken II 2022/23, 32140, nr. 139.

Jurisprudentie

HR 14 juni 2019, ECLI:NL:HR:2019:816.

HR 24 december 2021, ECLI:NL:HR:2021:1963.